

HAKKÂRİLİ DEVLET ADAMI VE ÂLİMLER (ABBÂSÎLER DÖNEMİ)

White Pigeons of Aerie of Scholars From Hakkari (Abbasid Period)

Dr. Şakir GÖZÜTOK*

ÖZ

İslâm dünyasında, sahip oldukları ilmî kurumlarla veya âlimlerle şöhret bulmuş pek çok yerleşim merkezi bulunmaktadır. Her ne kadar tarihte kendilerinden sıkça söz edilen şehirler kadar olmasa da, bulunduğu bölge itibarıyla kendisinden beklenenden daha çok ilme hizmet vermiş ve âlim yetiştirmiş şehirlerden biri Hakkâri'dir. Burada söz konusu ettiğimiz âlimler Hakkâri olmakla beraber, bunların çoğu değişik şehirlerde ilim tahsil etmişlerdir. Bu çalışmamızda, Hakkâri kadim ve erkek âlimler ve onların ortaya koydukları ilmî eserler hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Hakkâri, ilim, âlimler.

ABSTRACT

There have been lots of residential units which are famous for its scientific foundations and scholars in the life of science. Hakkari is a city which has made more contributions to science and training scholars than expected in terms of its regional location, although it is not a city often mentioned with this respect in history. Even through the mentioned scholars are from Hakkari, most of them have studied in different cities. In this study, female and male scholars from Hakkari and their studies are examined and introduced.

Key words: Hakkari, Science, Scholars

Giriş

Şehirleri tanıtan tarihî kitaplarda Hakkâri, kendisine bağlı köyleri de kapsayan Cezîre bölgesinde Kürtlerin yaşadığı bir nahiye olarak gösterilmektedir.¹ Abbâsî Hilâfeti döneminde Hakkâri, Musul'a bağlı bir belde konumundadır. Bazı kaynaklarımızda Hakkâri, aynı zamanda İmâdiye ve Harun Kalelerinin bulunduğu ve Çölemerik beldesinin yanındaki bir yer olarak tanıtılır. Tarihçi Yâkut el-Hamevî'nin bildirdiğine göre, burada yaşayan kabile "Hakkâriye" olarak bilinirdi ve dört bin civarında elleri silah tutan askerlere sahipti. Burada yaşayanların kendilerine ait özel bir mimari stilleri vardı. Burada yaşayan ahali, Buhara'dan Cezîre bölgesine kadar çoğu yerlerde muhâfızlık görevini üstlenerek geçimlerini

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Eğitimi Anabilim Dalı.

¹ Şihabuddin Ebû Abdullah Yâkut b. Abdullah el-Hamevî (ö. 626/1229), *Mu'cemu'l-Buldan*, Daru Sadır, Beyrut, 1977, c. V, s. 408.

sağlarlardı. Buradaki kalelerden birinin yöneticisi olan Harun, Mısır diyarındaki Sultanlarla yazıştı.² Gerçekten de ileride de bazı şahısları ele aldığımızda da görüleceği üzere Hakkârili pek çok komutan hem Zengiler hem de Eyyûbîler döneminde önemli görevler üstlenmiş ve bazı savaşlarda başarılar elde etmişlerdir.

Hakkârî'nin bir diğer adı olan Çölemerik ise, yine Hakkâriye gibi bir aşiretin adıdır ama iskân ettikleri bölgeyle anılmaktaydılar. Dolayısıyla Çölemerik, hem bir bölgenin adı hem de bu bölgede yaşayan aşirete verilen bir isimdir. Bu aşiretin aslında Emevîlerin soyundan gelen bir Arap kabilesi olduğu ve Abbâsîlerin, Emevîleri yenmesiyle birlikte bu sarp dağlara sahip bölgeye gelip yerleştikleri, Kürtlerle birlikte yaşadıklarından zamanla Kürtleştiklerine dair iddialar da mevcuttur³. Kanaatimizce bazı Hakkârili âlimlerin, "Kureşî" nispetiyle anılmaları da buna bir işarettir. Buradaki sığınaklar, en zorlu sığınaklardı, kaldı ki dağların bizzat kendisi güçlü bir sığınak oluşturmaktadır. Zap suyu da ayrıca burayı aşığıdan kuşatmaktadır.⁴ Kalkaşendî bu kabilenin üç bini aşkın bir nüfusa sahip olduklarını söyler. Moğolların ilk zamanlarında yöneticileri, Esed b. Miklân'dı, sonra yerine oğlu İmâduddin ve onun yerine de oğlu Eseduddin geçmiştir. Burada kırmızı ve sarı renkte arsenik madenî bulunurdu, değişik bölgelere bunu pazarlarlardı. Burada ayrıca lacivert taşı denilen değerli bir maden de vardı, fakat Moğol hükümdarları bunları gasp etmesin diye buradaki yerliler bunları gizli işliyorlardı.⁵ Bu iki madenin varlığı bu belde için yeterli geçim kaynağı sağlamaktaydı. Ayrıca hayvancılık da başka bir gelir kaynağıydı. Hakkârî'nin, Abbâsîler döneminde ilmin tahsil edildiği bir yer olduğuna dair bazı örneklerle karşılaşmaktayız. Ünlü hadis âlimlerinden biri olan Ebû Abdullah Muhammed b. Hüseyin b. Muhammed b. Mehdi ed-Darebcirdî'nin, 472/1079 senesinde Ebû Hasan Ali b. Ahmed b. Yusuf el-Kureşî el-Hakkârî'den bizzat Hakkârî şehrinde hadis dersleri aldığına dair bilgilere sahibiz.⁶ Bu bilgi de erken sayılabilecek söz konusu dönemde Hakkârî'de önemli hadis âlimlerinin yetiştiğini göstermektedir. Hakkârî'de ilme olan iştiağ başka yerlerden bazı âlimlerin buraya gelmesini sağlamıştır. Söz gelimi Ebû Abbâs Ahmed b. İsâ et-Temuzî, aslen Hakkârili olmadığı halde, Hakkârî'ye gelerek burada öğretmenlik yapmıştır. Bu zat öğretmenliğinin yanında çoğu kez cenazelerde Kur'ân okur ve kimsesizlerle birlikte

² Ahmed Ali el-Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ fi Sinaati'l-İnşâ*, nşr. Muhammed Hüseyin Şemsuddin, Dâru'l-Fikr, I. Baskı, Beyrut, 1987, c. IV, s. 378.

³ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ*, c. IV, s. 376.

⁴ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ*, c. IV, s. 376, 377.

⁵ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ*, c. IV, s. 377.

⁶ İbn Asâkir, Hâfiz Ebû Kasım Ali b. Hasan b. Hibetullah (ö. 571/1175), *Târihu Medineti Dimaşk*, nşr. Muhibuddin Ebu Said Ömer b. Garâme el-Amrevî, Dâru'l-Fikr, I. Baskı, Beyrut, 1997, c. LII, s. 356, 357.

kabirlerde otururdu. Kendisi fakih biriydi. Es'ad'dan ilim öğrenmişti. Aynı zamanda şairdi. Daha sonra Balat'a geçmiş ve orada evlenmiştir.⁷

Ancak şunu ifade etmek gerekir ki Hakkâri, Adî b. Musâfir'in (ö. 557/1162) zamanına kadar ilim alanında herhangi bir önemli etkinliğe ve şöhrete sahip değildir. Adî b. Musâfir'in burada kurduğu zaviye bir medrese gibi işlev görmüş, hem tasavvufi ilimlerde hem de diğer dinî ilimlerde hatırı sayılır âlimler yetiştirmiştir. İslâm dünyasında ilim öğrenmek için genellikle ilim merkezlerine doğru bir hareketlilik ve seyahat daima mevcuttur. Bu sebeple bir memlekette doğan herhangi bir kişi, ilim öğrenmek için rahatlıkla başka diyarlara seyahat edebilir ve ilim öğretmek üzere de oralarda ikamet edip memleketine bir daha dönmeyebilir. Bu tür seyahatler genellikle şöhretli medrese veya müderrislerin bulunduğu şehirlere yapılırdı. Bu yüzden ilim dünyasında hiç durmayan ve dinmeyen sürekli bir hareketlilik mevcuttu. Bunun için çok uzun yolculukların yapıldığına şahit olmaktayız. Meselâ Muhammed b. Sâlih el-Me'afirî el-Endelusî (ö. 378/988), bugünkü İspanya'dan yola çıkarak Kazvin'e kadar gelip burada Hadis ilmini tahsil etmişti.⁸ Muhammed b. Abdurrahim b. Süleyman b. Rebi' el-Gırnâtî, İspanya'nın Gırnata şehrinden yola çıkarak Kazvin'e kadar gelmiş burada ilim tahsil ettikten sonra yine Kazvin'de dersler de vermişti.⁹ İbn Halâs diye meşhur Endülüslü Muhammed b. Ahmed el-Kaysî (ö. 394/1004), doğuya yaptığı seyahatler esnasında 170 hocadan ders aldığını söylemektedir.¹⁰

Hakkârililerin önemli bir kısmı da, İmâduddin Zengi, daha sonra oğlu Nûreddin Zengi ve Selâhaddin Eyyûbî'nin ordularında görev aldıklarından başta Kahire olmak üzere, Mısır'a yakın şehirlerde, Kudüs'te, Şam'da ve Halep gibi değişik şehirlerde yetişmişlerdir. Meselâ onlardan biri olan Emir İzzuddin Mûsek el-Hakkârî, Eyyûbî Devletinin komutanlarından biriydi. Mısır'da onun adıyla anılan kemerli bir köprü vardır.¹¹ Bu şekilde devletin çeşitli kademelerinde yöneticilik yapan Hakkârili âlimlerden bazılarının geride bıraktığı eserler de mevcuttur. Öncelikle bu zatlara tanıtmakla işe başlamak istiyoruz.

⁷ İmâd el-İsbehânî, *Harîdetu'l-Kasr ve Cerîdetu'l-Asr*, www.al-mostafa.com, 17.02.2011, 22.51, c. II, s. 46.

⁸ Abdülkerim b. Muhammed er-Râfî'î el-Kazvinî, *et-Tedvin fî Ahbari Kazvin*, nşr. Azizullah el-Attarîdî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987, c. I, s. 305.

⁹ el-Kazvinî, *et-Tedvin fî Ahbâri Kazvin*, c. I, s. 318.

¹⁰ Ebu'l-Velid Abdullah b. Muhammed b. Yûsuf İbnü'l-Faradî (ö. 403/1013), *Târîhu Ulemâi'l-Endelüs: Târîhu'l-Ulemâ ve'r-Ruvât li'l-ilm bi'l-Endelüs*, nşr. İbrahim el-Ebyarî, Dâru'l-Kutubi'l-Benanî, 2. Baskı, Beyrut, 1989, c. II, s. 795.

¹¹ Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzak ez-Zubeydî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Hidaye, c. XXVII, s. 339.

1. Hâkkârili Vali ve Komutanlar

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, aslen Hakkârili olup da çok iyi bir eğitimden geçmiş ve bu münasebetle bazı üst düzey görevler almış çok sayıda âlim mevcuttur. Bunlardan “emir” olarak komutanlık ve valilik yapanlar şunlardır:

1.1. İsâ b. Muhammed b. İsâ Emir Ziyauddin Ebû Muhammed el-Hakkârî

Hız. Ali'nin oğlu Hasan'ın soyundandır. Fakih bir zat ve Eyyûbî Devleti'nin önde gelen komutanlarından (emir) biriydi. Aynı zamanda Selâhaddin Eyyûbî'nin müsteşarıydı ve kendisinin görüşlerinden asla ayrılmazdı. Cezîretu İbn Ömer'de Şafîî âlimi İmam Ebû Kasım b. Bezrî'den fıkıh dersleri aldı ve sonra Halep'e geçti. Halep'te iken Hâfız Tâhir es-Silefî ve Hâfız Ebû Kasım ibn Asâkir'den hadis derslerini aldı ve daha sonra kendisi hadis derslerini vermeye başladı. Önceleri Halep'te Züccaciye Medresesi'nde ders almaya başladı.¹² Kadı Muhammed b. Ali ve başkaları da kendisinden dersler aldılar. onun bahtının açılması, Melik Eseduddin Şirku'nun hizmetine girmesiyle başladı, önceleri Melik'in beş vakit namazlarında imamlık yapardı ve daha sonra kendisiyle birlikte Mısır'a geçti. Amcasından sonra Sultan Selâhaddin Eyyûbî'nin hizmetine kendisini adadı, bunu Eseduddin ona emretmişti. Selâhaddin Eyyûbî, ona yöneticilikler vererek şanını yüceltti ve sonunda devletin en üst yöneticisi durumuna geldi. Selâhaddin Eyyûbî, Mısır'ı fethettikten sonra Kahire'deki Fatımi kadısını görevden alarak yerine İsâ b. Muhammed el-Hakkârî'yi Kahire kadısı olarak atadı. Bu zat aynı zamanda bütün Eyyûbî Devletindeki Şafîîlerin kadılığına da niyabeten bakıyordu.¹³ Bir defasında savaşta esir düşmüş ve Selâhaddin Eyyûbî altmış bin dinar ödeyerek karşılığında kendisini serbest bıraktırmıştır. 585/1189 yılının Zu'l-Kaade ayında Akkâ muhasarası esnasında Haçlılarla savaşırken vefat etti ve daha sonra cenazesi Kudüs'e getirilerek surların dış tarafına defnedildi.¹⁴ Selâhaddin Eyyûbî,

¹² Ebu'l-Abbâs Şemsuddin Ahmed b. Muhammed b. Ebi Bekr ibn Hallikân (ö. 681/1282), *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zaman*, nşr. İhsan Abbâs, Daru Sadr, 4. Baskı, Beyrut, 2005, c. III, s. 497; İbn Kesir ed-Dımaşkî, *Tabakatu'l-Fukahâi's-Şâfiyye*, nşr. Ahmed Ömer Haşim ve Muhammed Zeynehum Muhammed Azib, Mektebetu's-Sekafeti'd-Diniyye, Kahire, 1993, c. II, s. 721, 722; Muhammed Ali es-Sellûbî, *Selahaddin el-Eyyûbî ve Cuhûduhu fî'l-Kadai ale'd-Devleti'l-Fatimiyye ve Tahriri'l-Beyti'l-Mukaddes*, Dâru'l-Ma'rife, 1. Baskı, Beyrut, 2008, s. 333.

¹³ Muhammed Ali es-Sellûbî, *Selahaddin el-Eyyûbî ve Cuhûduhu*, s. 191.

¹⁴ Tacuddin Ebu Nasr Abdulvahhab b. Ali b. Abdilkâfi es-Subkî (ö. 771/1370), *Tabakatu's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*, Nşr. Mahmud Muhammed et-Tanahî, Abdulfettah Muhammed el-Hulv, Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, Kahire, ts., c. VII, s. 255, 256; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, c. III, s. 497; İbnü'l-Esîr Ebû Hasan Ali b. Ebi Kerem Muhammed b. Muhammed b. Ebi Kerim eş-Şeybanî (ö. 630/1233), *el-Kâmil fî't-Târih*, Nşr. Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kadî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1987, c. X, s. 86, 190; Şihabuddin Ahmed b. Abdilvahhab en-Nuveyrî (ö. 733/1332), *Nihâyetu'l-Ereb fî Fununi'l-Edeb*, Nşr. Abdülmecid Tarhuyeynî, Dâru'l-Kutubi'l-

onun hatırlı biri olmasından dolayı bazı zamanlar elçi olarak da görevlendirmiş-
tir.¹⁵

1.2 Muhammed b. Bâhil b. Abdullah Ebû Muhammed Emir Şemsuddin el-Hakkârî: 620/1223 yılında dünyaya geldi. İskenderiye limanının komutanıydı. Edebiyata düşkün biriydi. Neseî'nin *Sünen*'inin tamamını ile Muhammed Kasım b. Ali el-Harirî'nin "*el-Makamât*" adlı kitabını el-Muvaffik Abdullatif b. Yusuf el-Bağdadî'den Harran'da iken ders almıştı. Kendisinden, Harirî'nin *el-Makamât*'ını ders alan Üstad Ebu Hayyan Muhammed b. Ali b. Yusuf el-Endelusî, Kahire'ye geldiğinde bu kitabı onun rivayeti ile ders vermiştir. Muhammed b. Bâhil el-Hakkârî, meşhur hadis âlimi İmam Zehebî'ye birkaç kez icazet vermiştir. Kutbuddin Abdülkerim de kendisinden icazet alanlar arasındadır. Şiire ilgi duyan İbn Bâhil, İskenderiye'deki yöneticiliğinin yanında edebiyat ve gök bilimleriyle de ilgilenirdi. 683/1284 tarihinde İskenderiye'de vefat etti.¹⁶

1.2. Ahmed b. Ebi Mansur b. Bâhil b. Abdullah el-Emir İmâduddin el-Hakkârî: Yukarıda zikrettiğimiz Muhammed b. Bâhil'in kardeşidir. İskenderiye'de saltanat naibi olarak yöneticilik görevini yürütüyordu. Allame Esiruddin Ebû Hayyân, onun için "dahi" sıfatını kullanmaktadır. İlim ehline sonsuz bir sevgi ve muhabbeti vardı.¹⁷ Kendisinin ne zaman vefat ettiğini bilmiyoruz.

1.4. Emir Bedruddin Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed Ebî Kasım el-Hakkârî: Haçlı Seferlerinde görev yapmış bir komutandır. el-Meliku'l-Muazzam'ın komutanı ve müsteşarı idi, Sultan onun görüşlerine büyük bir önem verirdi. Dindar, fakirlere düşkün ve çokça sadaka veren biriydi. el-Halil kentinde de Yûnus (a.s.)'ın makamı yanında yolun ortasında bir cami yaptırmıştır. Daima şehit olmak için dua ederdi ve 614/1217 yılında Haçlı Seferleri esnasında şehit düştü ve Kudüs'e nakledildi.¹⁸ İbn Kesir, onun türbesinin hâlâ ziyaret edildiğini bildirmektedir.¹⁹

1.5. Seyfuddin Ebî Hasan Ali b. Ebi'l-Heycâ el-Hakkârî: Bir savaş esnasında yüzüne aldığı bir yarmanın açtığı izden dolayı "Meştûb" (yarılmış) diye şöhret bulmuştur. Babası Ebu'l-Heycâ, Hakkârî'deki İmâdiyye Kalesi ile yakınındaki diğer

İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 2004, c. XXVIII, s. 281; Hayruddin Zirikî, *el-A'lâm Kâmûsu Terâcim*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1986, c. V, s. 107.

¹⁵ Tacuddin es-Subkî, *Tabakatu's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*, c. II, s. 353, 354.

¹⁶ Selahuddin Halil b. Aybek es-Safedî (ö. 764/1363), *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, Nşr. Ahmed Arnaût ve Türki Mustafa, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 1. Baskı, Beyrut, 2000, c. II, s. 173, 174; Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Zehebî (ö. 748/1347), *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşahir ve'l-A'lâm*, Nşr. Ömer Abdusselâm Tedmurî, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1. Baskı, Beyrut, 1993, c. LI, s. 159, 160; Takiyyuddin Ebû Tayyib el-Mekkî, *Zeylu't-Takyîd*, c. I, s. III.

¹⁷ Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, c. VIII, s. 122.

¹⁸ Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, c. IV, s. 249; Zirikî *el-A'lâm*, c. VII, s. 27.

¹⁹ İmâduddin Ebu'l-Fida Hâfız İbn Kesir (ö. 774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Nşr. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Turkî, Dâru'l-Hicr, 1. Baskı, Beyrut, 1997, c. XVII, 68.

kalelerin hakimiydi.²⁰ Seyfuddin Ebî Hasan el-Hakkârî, Haçlı Seferleri esnasında görev yapmış bir komutandır. Eseduddin Şirku ile birlikte Mısır'ın fethinde bulunmuştu. Zengi devletinin Mısır'daki komutanlarından. Ömrünün sonlarına doğru Selâhaddin Eyyûbî'nin hizmetine girmiştir. Haçlı Seferleri esnasında esir düşünce elli bin dinar karşılığında serbest bırakılmıştır. Eyyûbî Devletinde şan ve şöhrette kendisine yaklaşan kimse yoktu. Selâhaddin Eyyûbî, Nablus şehrinin tamamını ikta olarak kendisine vermişti. Safedî, önce Kudüs'ün daha sonra Nablus'un kendisine ikta olarak verildiğini ifade etmektedir.²¹ Kendisine "el-Emiru'l-Kebir" (büyük komutan) denilirdi. Akkâ'da Sultan'ın vekili olarak valilik görevini yürütürdü. Nablus'ta 588/1192 yılında esaretten kurtulduktan yüz gün sonra vefat etmiş ve evine defnedilmiştir.²²

1.6. Emir İmâduddin Ebû Abbâs Ahmed b. el-Emiru'l-Kebir Seyfuddin Ebî Hasan Ali b. Ebi'l-Heycâ b. Abdullah b. Ebi Halil b. Murtan el-Hakkârî: Yukarıda zikrettiğimiz zatın oğludur. İbn Meştûb diye şöhret bulmuştu. Meştûb (yarılmış) babasının lakabıydı, zira onun yüzünde derin bir yarıklık vardı. Takriben 575/1179 yılında dünyaya geldi. Emir İmâduddin İbn Meştûb, çok büyük bir komutandı. İbnu'l-Esir, "bütün komutanlar ona boyun eğer ve itaat ederlerdi, özellikle de Kürtler" demektedir.²³ Sultanların yanında büyük bir itibara sahipti, kendilerinden biri gibi muamele ederlerdi. Babasına verilen Nablus iktalığını babasının vefatından sonra devam ettirmiştir. Gelirin üçte birini Beytu'l-Mukaddes'in hizmetleri için Selâhaddin Eyyûbî'nin emriyle ayırdığından, geriye kalan geliri kendisine kalıyordu. İbn Hallikân, kendisini 617/1220 yılında Musul Valisi Bedruddin Lu'lu' Atabek'in (ö. 657/1259) oyuna getirip yakaladığını ve hapsedtiğini söyler. Bedruddin Atabek, Seyfuddin el-Hakkârî'yi Muzafferuddin İbnu'l-Melikî'l-Âdil'e gönderir, o da Seyfuddin el-Hakkârî'yi kendisine yakın tuttu ve bir müddet sonra buradan ayrılmasına müsaade etti. Bu ayrılış İbn Meştûb el-Hakkârî'nin aleyhine oldu, Meliku'l-Eşref, onu yakalayıp Harran kalesine gönderdi ve esir muamelesi yaptı. Ayaklarına ağır zincirler ve ellerini tahtalara bağladı. Baş, sakalları ve elbiseleri bitlerden görünmez oldu ve bu hal üzere vefat etti.²⁴ Emir İmâduddin İbn Meştûb, 619/1222 yılında Harran'da vefat etmiş, kızı Onun için Re'su'l-Ayn'da bir türbe inşa etmiş ve cenazesini Harran'dan oraya nakletmiştir.²⁵

1.7. Emir Şemsuddin Muhammed b. Emir Bedruddin Ebi Mefahir Bâhil b. Abdullah b. Ahmed el-Hakkârî: İskenderiye limanının sorumlusuydu yani komu-

²⁰ İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, c. 1, s. 181.

²¹ Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, c. XX, s. 120.

²² Nuveyrî, *Nihâyetu'l-Ereb*, c. XXIX, s. 81; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. XVI, 648, 649; Ziriklî, *el-A'lam*, c. IV, s. 256.

²³ İbnu'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih*, c. X, s. 376.

²⁴ İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, c. 1, s. 180, 181.

²⁵ Nuveyrî, *Nihâyetu'l-Ereb*, c. XXIX, s. 80, 81.

tanıydı. Burada 683/1285 yılında vefat etti. İskenderiye Kalesi'nin Babû Reşîd denilen kapısının dış tarafında bulunan ve kendisinin yaptırdığı ribata defnedildi.²⁶

1.8. Ebû Muhammed Şerefuddin İsâ b. Muhammed b. Ebî Kasım el-Hakkârî: 593/1197 yılında Kudüs'te dünyaya geldi. Kendisi Baybars döneminde komutan ve devletin ileri gelenlerinden biriydi. Baybars, pek çok savaşta onu komutan olarak görevlendirmiştir. İlim ve edebiyatta uzman ve aynı zamanda şair biriydi. Şam'da 669/1270 yılında vefat etti.²⁷

1.9. Dâvud b. Muhammed b. Ebî Kasım: el-Emiru'r-Reis İmâduddin Bedruddin el-Hakkârî: 690/1291 yılında Kudüs'te dünyaya geldi. Halep şehrinde İbnu'l-Letî, Hamid b. Ebi Umeyd el-Kazvinî, Zekî el-Birzâlî, İbn Revaha, İbn Halil, İbn Kumeyr'den dersler aldı. Şam'da Tâc b. Ebî Ca'fer'den, Harran'da Ammar b. Muni', Mısır'da ise Abdulganî b. Benin'den hadis okudu. Nasıriyye Devleti zamanında Ca'ber kalesinin komutanlığı kendisine verildi. Şam ve Kudüs'te hadis dersleri verdi. 700/1300 yılında vefat etti.²⁸

1.10. Muhammed b. Dâvud b. Muhammed b. Ebî Kasım el-Emiru'r-Reis Bedruddin, İmâduddin el-Hakkârî: Yukarıda ismini zikrettiğimiz Dâvud b. Muhammed'in oğludur. 637/1239 yılında doğdu. O da, babası gibi muhteşem bir komutandı. İbn Revâha ve Yahya b. Kumeyr'den hadis derslerini aldı. Kendisi de bir müddet sonra hadis dersleri vermeye başladı. Kudüs'te 690/1291 yılının Şaban ayında vefat etti. Babası, oğlunun ölümüyle âdeta perişan oldu.²⁹

1.11. İzzuddin Ömer b. Ali el-Hakkârî: Bu zat ile ilgili bilgiyi bize yalnızca İbnu'l-Esir vermektedir. İbnu'l-Esir, onun Halep'te bulunan komutanlardan biri ve Hakkârili Kürtlerden, güzel ahlâklı, çok güzel sıfatlara sahip cesur biri olduğunu bildirmektedir.³⁰

1.12. İbn Mucellî Ali b. Ömer b. Mucellî Emir Nuruddin el-Hakkârî: Babası İzzuddin büyük komutanlardan ve eski Halep valisiydi. Kendisi de Sultan'a vekâleten 659/1261 yılından 678/1279 yılına yaklaşık yirmi yıla kadar Halep valiliği görevini yürüttü. Emir Alâuddin Aydoğdu tarafından, ölümünden kısa bir süre önce bu görevinden alınmıştır. Güzel ve mütevazı bir yaşamı, tatlı dili, ilim ehline ve fakirlere yakınlığı vardı. Ölünceye kadar Halep'te kaldı. 678/1279 yılının Rebiulevvel ayının yirmi yedisi Çarşamba günü vefat etti.³¹

²⁶ Nuveyrî, *Nihâyetu'l-Ereb*, c. XXXI, s. 83.

²⁷ Ziriklî, *el-A'lâm*, c. V, s. 108.

²⁸ Selahuddin Halil b. Aybek es-Safedî (ö. 764/1363), *A'yânu'l-Asr ve A'vânu'n-Nasr*, nşr. Ali Ebu Zeyd ve diğerleri, Dâru'l-Fikr, 1. Baskı, Dımaşk, 1998, c. II, s. 348, 349; Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, c. 13, s. 312; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, c. LII, s. 475, 476.

²⁹ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, c. LI, s. 434, 435.

³⁰ İbnu'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih*, c. X, s. 487.

³¹ Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, c. XXI, s. 243; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, c. L, s. 307, 308.

1.13. İsa b. Muhammed b. Ebî Kasım b. Muhammed b. Ahmed Emir Şerefüddin Ebû Muhammed b. Emir Abdullah el-Hakkârî el-Kürdî: 593/1197 yılında dünyaya geldi. Kudüs'te Abdühakk'ın "*el-Ahkam*" adlı eserini ders aldı. Ebû Hasan Ali b. Muhammed b. Cemil el-Me'afirî'den de "*el-Musannef*"ı okudu. Ömer b. Taberzad'dan ve başkalarından icazet aldı. Şeyh Burhanuddin el-İskendereyanî ve Kadî'l-Kudât İbn Cema'a da kendisinden *el-Ahkâm*'ı ders aldılar. Cesaretiyle meşhur bir komutandı, Haçlı Seferlerinde dillerden düşmeyecek kahramanlıklarda bulundu. 669/1270 yılında vefat etti.³²

1.14. Ömer b. Muzaffer Emir Cemaluddin el-Hakkârî: Şam'da hem ilim halkasının hem de komutanların önde gelenlerindendi, iyiliksever ve muhtaç insanların ihtiyacını gideren biriydi. Çok cesur bir komutan ve dini bütün biriydi. 680/1281 yılında Humus yakınlarındaki Massaf savaşında elli yaşını aşkınken Moğollar tarafından şehit edilmiştir.³³

1.15. İsa el-Kürdî el-Hakkârî: Halep şehrinin kale surlarının dış tarafında Bankusa denilen yerde kendi adıyla anılan bir camisi vardır. Halep'te polis teşkilâtının şefi olarak görev aldığı dışında kendisi hakkında her hangi bir bilgiye sahip değiliz.³⁴

2.Hakkârili Kadılar (Hâkimler)

Bilindiği gibi eskiden bugünkü hâkimlik mesleğine denk gelen kadılık görevi mevcuttu. Kadılar buldukları bölgenin en üst düzey hâkimleriydi. Bazen bir şehirde semtlere bağlı olarak veya her mezhebe özel olmak şartıyla birden fazla kadı bulunabilirdi. Bu durumda bütün bu kadılarla birlikte ülkedeki kadıların bağlı oldukları Kadî'l-Kudât (başkadı) makamı da mevcuttu. Burada bu tür görevlerde bulunmuş Hakkârili âlimleri tanıtacağız.

2.1. İmâduddin Abdulaziz b. Ahmed b. Osmân b. İsa b. Ömer b. Hıdır el-Hakkârî b. Hatib el-Eşmûnîn Ebu İzz b. Takiyyuddin: Kendisi daha çok "İbn Hatib el-Eşmûnîn" olarak bilinirdi. Kahire'de kadılık görevinde bulunmuştur.³⁵ İbn Hatib el-Eşmûnîn, Kahire'de bir mahallenin kadılığına bakıyordu.³⁶ Kahire'nin batı yakasındaki Selâm Mahallesi'nin işlerinden sorumluydu ve Kadî'l-Kudât

³² Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, c.XL, s. 292, 293.

³³ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, c. L, s. 361.

³⁴ İbn Şeddâd, İzzuddin Muhammed b. Ali b. İbrahim, *A'laku'l-Hatire fi Zikri'l-Ulemâi's-Şam ve'l-Cezîre*, nşr. Yahya Zekeriya Abbare, el-Vezâretu's-Sakafiyye, Dımaşk, 1991, c. 1, s. 121.

³⁵ Hâfiz Şemsuddin Muhammed b. Abdurrahman es-Sehavî (ö. 902/1496), *el-Buldaniyât*, nşr. Hassan b. Muhammed el-Kattan, Dâru'l-Atâ, Suudi Arabistan, 2001, s. 254.

³⁶ Tacuddin es-Subkî, *Tabakatu's-Şâfiyye*, c. X, s. 82; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. XVIII, s. 285.

Celâluddin adına bu işleri yürütürdü.³⁷ Mekke'de Abdussamed İbn Asâkir'den hadis dersleri aldı ve Onun "*Buldaniyât*" adlı kitabını da okudu. Şam'a 705/1305 yılında geldi ve pek çok âlimden ders aldıktan sonra ilimde önde gelenlerden biri oldu. Fıkıh ve kanun konusunda iyi bir uzmandı ve aynı zamanda kelâm ilimleri alanında da bilgindi. İbn Mısırî'den (İbn Sasrâ) sonra Şam kadılığına tayin edildi.³⁸ Safedî, buradaki kadının lojmanı büyük bir saray olduğundan mütevazı bir hayat yaşayan İbn Hatib el-Eşmûnîn'in bunu kabul etmediğini ve kendisinden bin kadar hikmetin istinbat edildiğini kaydetmektedir.³⁹ İbn Arabî'nin hadisleri üzerine "*el-Mecâmi' fî Nehâri Ramazân*" adlı Şeyh İmam Valid'in talikindeki hadise bir şerh ve daha pek çok güzel eser kaleme almıştır. 727/1327 yılında Kahire'de vefat etmiştir.⁴⁰

2.2. Muhammed b. Abdullah b. Ahmed Kadı Bedruddin Ebû Abdullah el-Hakkârî es-Sılatî: Takriben 630/1233 yılında dünyaya geldi. Humus kadılığı yapmıştır. Babası Ürdün'ün doğusundaki Salt kasabasında müderris idi, o da babasıyla birlikte ilimle meşgul olurdu, dolayısıyla burada büyüdü. Daha sonra yine babasıyla birlikte Kudüs'e gittiler ve burada ilimle meşgul oldular. Kudüs'te babasının vefatından sonra müderris olarak görev almıştır. Daha sonra Şam'a geçmiş ve buradaki âlimlerden hadis dersleri almıştır. 660/1262 yılında Mısır'a gelerek buradaki hocalardan da hadis dersleri aldı. Akabinde Salt'ta müderris olarak öğretimde bulunmasının yanında Salt'ın kadılığına atanmıştır. Bilâhare önce Humus daha sonra Kudüs kadılıklarında da bulunmuştur. Bütün bunlara ilâveten Bulkîni, onu Hisbân'ın kadılığına atadı. Buralardaki üstün başarılarından sonra Halil ve Nablus'ta da kadı olarak görev aldı. Birçok yerde kadılık yaptıktan sonra en son Humus kadılığına geri döndü. Muhammed b. Halef el-İzzî'nin "*Meydanu'l-Fursan*" adlı kitabını "*İhtisârü Meydânî'l-Fursân*" adıyla üç ciltlik bir ihtisâr hâlinde keleme aldı. Çok sayıda kitabın özetini ihtiva eden bu eser, âlimler tarafından çok farklı ve faydalı görülmüştür.⁴¹ İbn Teymiyye'nin 6 ciltlik "*Der'ü Te'ârudi'l-Akl ve'n-Nakl*" adlı kitabını iki cilt hâlinde kısaltan bir muhtasar yazmıştır. Muhammed b. Abdullah el-Hakkârî, eserinde, Şeyh İzzuddin'den söz

³⁷ Nuveyrî, *Nihâyetu'l-Ereb*, c. XXXIII, s. 186.

³⁸ Ebû Bekr b. Ahmed b. Muhammed b. Ömer İbn Kadı Şuhbe (ö. 851/1448), *Tabakatu's-Şâfiyye*, nşr. Hâfiz Abdulalim Han, Dairetu'l-Me'arifi'l-Osmâniyye, I. Baskı, Hind, 1979, c. II, s. 346; İbn Hacer el-Askalanî, Şihabuddin Ahmed b. Ali (ö. 852/1448), *ed-Dürerü'l-Kâmine fî A'yânî'l-Mieti's-Samine*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1993, c. II, s. 368, 369; İbn Kesir ed-Dımaşkî, *Tabakatu'l-Fukahâi's-Şâfiyye*, c. III, s. 181.

³⁹ Safedî, *A'yânü'l-Asr*, c. III, s. 67.

⁴⁰ Tacuddin es-Subkî, *Tabakatu's-Şâfiyye*, c. X, s. 82; Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, c. XVIII, s. 284; İbnu'l-İmâd Şihabuddin Ebu Ferec Abdulhayy b. Ahmed b. Muhammed el-Akrî ed-Dımaşkî (ö. 1089/1676), *Şezerâtu'z-Zehab fî Ahbari Men Zeheb*, nşr. Abdulkadir el-Arnaût, Mahmud el-Arnaût, Daru İbn Kesir, I. Baskı, Beyrut, 1986, c. VIII, s. 138.

⁴¹ İbn Kadı Şuhbe, *Tabakatu's-Şâfiyye*, c. III, s. 224, 225.

ederken, onun bir defasında yanlış fetva verdiğini ve sonra verdiği bu fetvanın yanlış olduğunu anlayınca, Kahire ve Mısır'da kendisini kastederek "filan kişi şöyle bir fetva vermiştir, onunla amel edilmez, o yanlış bir fetvadır" diye bağırarak ilân ettiğini kaydeder. 786/1384 yılında vefat etmiştir.⁴²

2.3. Süleyman b. Yusuf b. Ebi Adl Fahrüddin el-Hakkârî: Takriben 680/1281 yılında dünyaya geldi. Mısır mahkemelerinde hâkim olarak görev yapıyordu. Kendisi ve oğlu Muvaffikuddin ile birlikte Sibtu's-Silefi'den ders aldılar. 695/1296 yılının Safer ayında vefat etti.⁴³

2.4. Ahmed b. Osmân b. İsâ b. Ömer b. Hıdır el-Hakkârî: 632/1234 tarihinde dünyaya geldi. Eşmus'ta hatip idi ve daha sonra buranın kadısı oldu. Es-yut'un dışında başka yerlerde de kadılık yaptı. Babası Necmuddin b. Zeynuddin de kendisinden önce Eşmus kadısı idi. Sibte ve Munzirî gibi âlimlerden ders aldı. Bu zat meşhur Kadî'l-Kudât Reis İzzuddin Ebu'l-Fadl Abdulaziz'in babasıdır, İmâduddin ise bu zatın kardeşidir. 695/1296 yılının Rebiulevvel ayının dokuzunda vefat etti.⁴⁴

3-Hakkârili Âlimler

Aslen Hakkârili olup da İslâm dünyasının çeşitli şehirlerinde ilim tahsil edip tabakat kitaplarında yer alacak kadar şöhrete kavuşmuş âlimlerden tespit edebildiklerimizi burada tanıtmaya çalışacağız.

3.1. Şihabuddin Ebû Hasan Ahmed b. Ahmed b. Hüseyin b. Mûsek el-Hakkârî:⁴⁵ 674/1275 yılında doğdu. Hadis ilmiyle meşgul oldu, ilmi ilk olarak ed-Dimyati'den aldı. İskenderiye'ye giderek orada da ilim tahsil etti. Kur'ân'ın beş kıraatini Şeyh İzzuddin el-Emyûti'den ders aldı, bu zattan aynı zamanda fıkıh dersleri de aldı ve *Tenbih* adlı kitabı huzurunda okuyup bitirdi. Yedi kıraati Şeyh Nuruddin eş-Şetnufî ve Kadı Meciduddin b. Haşşab eş-Şafiî'den ders aldı. Allame Bahauddin b. Nahhas el-Halebî'den *Şatibiyye* ve *Ratibiyye* kitaplarını okudu, İbn Mâlik'in *Elfiyye'sini* de bu zata arz etti. Mansuriye Medresesi'nde hem Kur'ân kürsüsünde hem de hadis kürsüsünde müderris oldu.⁴⁶ Aynı zamanda Hâkim Camiinde de hadis okuturdu. Güzel el yazısıyla pek çok kitabı çoğaltmak için

⁴² Tacuddin es-Subkî, *Tabakatu's-Şâfiyye*, c. VIII, s. 214; İbn Hacer el-Askalanî, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, c. III, s. 466; İbn Hacer el-Askalanî, Şihabuddin Ahmed b. Ali (ö. 852/1448), *İnbâu'l-Gumr bi Enbâi'l-Umr*, nşr. Muhammed Tefvik Uveyde, İhyau't-Turasi'l-İslâmî, Kahire, 1969, c. I, s. 297; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, c. VIII, s. 503; Zirikli, *el-A'lâm*, c. VI, s. 236.

⁴³ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, c. LII, s. 255, 256.

⁴⁴ İbn Kesir ed-Dımaşkî, *Tabakatu'l-Fukahâi's-Şâfiyye*, c. III, s. 99, 100.

⁴⁵ Ebu Nu'aym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak el-İsbehânî, *el-Musnedu'l-Mustahrec alâ Sahîhi İmam Müslim*, nşr. Muhammed Hasan İsmail eş-Şafiî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I. Baskı, Beyrut, 1996, c. I, s. 258.

⁴⁶ Şemsuddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Ali İbni'l-Cezerî (ö. 833/1430), *Gayetu'n-Nihâye fî Tabakati'l-Kurrâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I. Baskı, Beyrut, 2006, c. I, s. 39.

yazdı, *Kütüb-i Sitte* de bu şekilde çoğalttığı kitaplardan biriydi. Muhammed b. İbrahim el-Mazinî'den Tirmizî'nin *el-Câmi'* adlı hadis külliyyatının yarısını ders aldı ve daha sonra rivayette bulundu. Diğer yarısını ise kendisinden dinlemeden icazet yoluyla rivayet etti. Kendisinden pek çok kişi ders almıştır. Mekke'de 749/1348 yılında çok kişiye ders verdi. 750/1349 yılının Cumâde'l-Üla ayında da vefat etti.⁴⁷

3.2. Şeyh Şihabuddin Ebu Said Ahmed b. Ahmed b. Ahmed b. Hüseyin b. Mûsek el-Hakkârî: Yukarıda zikrettiğimiz Şihabuddin Ebû Hasan el-Hakkârî'nin oğludur. Babası ile birlikte Muhammed b. Ali b. Said, el-Mevsimî ve Sittu'l-Vüzera kendisinden ders almışlardır. Kendisi de İbn Sevvaftan Neseî'nin *Sünenini*, Ebû Hasan b. Kayyim ve başkalarından ders aldı. Hâkim Camiinde muid (müderriş yardımcısı) olarak görev aldı. Bu zat aynı zamanda Hakkârili meşhur Cüveyriyye adlı kadın âlimin babasıdır. Kızı kendisinden ders almıştı. 763/1362 yılının Cumâde'l-Uhrâ ayında vefat etti.⁴⁸ Mısır'da yetişmiş çok iyi bir müfessir ve hadis ricalini bilen Kürt asıllı bir alimdi. Kahire'de Mansuriyye Medresesi'nde Kur'ân kürsüsünde müderrişti. Kadî'l-Kudât Muvaffikuddin el-Hanbelî, Onun görev alması için aynı medresedeki hadis kürsüsünü kendi isteğiyle terk etti.⁴⁹ Bunun üzerine bu medresede hadis derslerini de vermeye başladı. Kendisinin çokça kaynak gösterilen 6 ciltlik "*Tefsiru'l-Hakkârî*" diye bilinen ve kendisinin "*Tefsiru'l-Kur'ân*" ismini verdiği bir tefsiri vardır. Ahmed b. Musa el-Hakkârî'nin aynı zamanda, "*Ricalu'l-Buhârî ve Müslim*" adlı bir kitap yazmıştır.⁵⁰ Bu zatın, aynı zamanda "*Ricalu's-Süneni'l-Erba'a*" adlı bir kitabı daha vardır.⁵¹ Şeyh Şihabuddin el-Hakkârî'nin matematik ve geometri alanında da "*Kitabu'l-Mesaha*" adlı bir eseri vardır. 763/1362 yılında vefat etmiştir.

3.3. İmâduddin Muhammed b. Ahmed b. Osmân el-Hakkârî: Muhammed b. Ebu-ş-Şerîfî el-Hâlikî'ye Bâbu's-Sucud'dan ders verdi.⁵² Bilbis Kadısı İzzuddin'in

⁴⁷ İbn Hacer el-Askalanî, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, c. 1, s. 99; Muhammed b. Ahmed b. Ali Takiyyuddin Ebû Tayyib el-Mekkî el-Fasî (ö. 832/1429), *Zeylu't-Takyîd fî Ruvâti's-Sünen ve'l-Esânid*, nşr. Kemal Yûsuf Hût, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1990, c. 1, s. 287; İbn Rafî, Takiyyuddin Ebû'l-Me'alî Muhammed b. Rafî es-Selâmî (ö. 774/1372), *el-Vefeyât*, nşr. Sâlih Mehdi Abbâs ve Beşşâr Avvar Ma'ruf, Müessesetu'r-Risâle, 1. Baskı, Beyrut, 1982, c. II, s. 122-124.

⁴⁸ İbn Hacer el-Askalanî, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, c. 1, s. 98; Celâluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyutî (ö. 911/1505), *Hüsnü'l-Muhadara fî Târihi Mısır ve Kahire*, nşr. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1. Baskı, Kahire, 1967, c. 1, s. 380, 381.

⁴⁹ Safedî, *A'yânu'l-Asr*, c. 1, s. 169.

⁵⁰ Ebû Bekr Kâfî, *Menhecü'l-İmami'l-Buhârî fî Tashihi'l-Ehadis ve Ta'lilihâ*, İşraf: Hamza Abdullah el-Melyubarî, Daru İbn Hazm, 1. Baskı, Beyrut, 2000, s. 62.

⁵¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ca'fer el-Kettanî, *er-Risâletü'l-Mustatrefe li Beyani Meşhuri Kutubi's-Süneni'l-Musannefe*, nşr. Muhammed el-Muntasır Muhammed ez-Zemzemi el-Kettanî, Dâru'l-Beşairi'l-İslâmiyye, Beyrut, 1986, s. 206; Ziriklî, *el-A'lâm*, c. 1, s. 91.

⁵² Ebu Nu'aym el-İsbehânî, *el-Musnedü'l-Mustahrec*, c. II, s. 223.

kardeşidir. Hâfız Ebu Ahmed ed-Dimyâtî'nin talebesidir ve O'ndan hadis dersleri almıştır. Eşmûnîn'de 708/1308 yılında vefat etti.⁵³

3.4. Ömer b. Muhammed b. İsâ Ebû Hafs Muciduddin el-Kürdî el-Hakkârî:

Yukarıda ismini zikrettiğimiz İsâ b. Muhammed'in bir diğer kardeşidir. 560/1165 yılında dünyaya geldi. Mısır'da Asâkir b. Ali'den ve İskenderiye'de ise İbn Muvakka'dan ders aldı. Ayrıca Silefî'den de hadis derslerini okudu. Zeki el-Munzirî ve Mısırlı pek çok âlim de kendisinden ders almışlardır. Muhammed b. Muşrik el-Haşşâb da kendisinden icazet almıştır. Daha çok Fakih İsâ el-Hakkârî'nin kardeşi olarak tanınırdı. Eyyûbî Devletinin nezdinde büyük bir itibarı vardı. 636/1238 tarihinde vefat etmiştir.

3.5. Hâcib Halil el-Hakkârî: Bu zat 585/1189 yılındaki Haçlı Seferleri esnasında öldürülenlerdendir.⁵⁴ Bunun dışında kendisi ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

3.6. Ebû Abbâs Ahmed b. Ebî Bekr b. Abdussamed b. Mercan el-Hakkârî el-Gasulî: Genellikle "İbn Mercan es-Sâlihî" olarak tanınırdı. 660/1262 yılından önce doğduğu tahmin edilmektedir. Fahr b. Buharî'den İbn Zahirî ve Ahmed b. Daim yoluyla gelen rivayetlerle *Sahih-i Müslim*'i ders aldı ve bir müddet sonra kendisi de *Sahih-i Müslim*'den ders verdi. İbn Rafî' ve Birzâlî kendisinden ders alan öğrencilerindedir. 735/1334 yılının Safer ayında vefat etmiştir.⁵⁵

3.7. Ahmed b. Abdurrahman b. İbrahim b. Ali b. Ahmed b. İbrahim el-Hakkârî es-Serhadî et-Turî el-Mukaddesî: Ebû Abbâs İbn Şuca' olarak da bilinirdi. 646/1248 yılında Sâlihîyye'de doğdu. Hatib Merdan, İbn Abdud-daim ve başkalarından ders aldı. Çok az gülen, dini güzel yaşayan bir zattı. Kendisi Kur'ân Hâfızı idi ve çok güzel Kur'ân okurdu. 736/1335 yılının Rebi'ü'l-Evvel ayında doksan yaşında vefat etti.⁵⁶

3.8. Ahmed b. Ali b. Hasan b. Dâvud el-Cezerî el-Hamevî Şihabuddin el-Kurdî Ebû Abbâs el-Hakkârî: 649/1251 yılında dünyaya geldi. Muhammed b. Abdulhadi ve kardeşi Abdulhumeyd, İbn Hacer el-Askalanî'nin babası, İbn Abdud-dâim, el-Yeldanî, Abdulvahhab İbn Nasih ve başkalarından dersler aldı. Muhammed b. İsmail el-Mukaddesî ve Hatib Merdan'dan İbn İshak'ın "*es-Siretu'n-Nebevîyye*" adlı kitabı ile İbn Hişâm'ın "*et-Tehzîb*"ini ömrünün son beş yılında ders aldığında, elli üç yaşındaydı. Kendisine el-Mübarek el-Havvas, Fadlullah el-Cîlî, Yusuf Sibî İbnü'l-Cevzî ve başkaları icazet verdi. Önce Hama'da ve daha

⁵³ İbn Hacer el-Askalanî, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, c. III, s. 338.

⁵⁴ Nuveyrî, *Nihâyetu'l-Ereb*, c. XXVIII, s. 281.

⁵⁵ Takiyyuddin Ebû Tayyib el-Mekkî, *Zeylu't-Takyîd*, c. I, s. 302.

⁵⁶ İbn Hacer el-Askalanî, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, c. I, s. 165; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, c. VIII, s. 196; es-Safedî, *A'yânu'l-Asr*, c. I, s. 257, 258; Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Zehebî (ö. 748/1347), *el-İber fî Haberi Men Ğaber*, nşr. Ebu Hacer Muhammed es-Said b. Besyûnî Zağlul, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I. Baskı, Beyrut, 1985, c. IV, s. 104; Takiyyuddin Ebû Tayyib el-Mekkî, *Zeylu't-Takyîd*, c. I, s. 328; Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, c. VII, s. 31.

sonra Şam'da ikamet etti ve hadis dersleri verdi. İlmiyle dönemin önde gelen âlimlerinden olduğundan her taraftan kendisine öğrenci gelirdi. Zehebî ve Subkî, onu ilmi ve dini yaşayış yönüyle methederler. 743/1342 yılının Şaban ayının beşinde doksan dört yaşında vefat etti.⁵⁷

3.9. Ebû Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ebî'z-Zuhr b. Sâlim el-Gasulî el-Hakkârî: 680/1281 yılında dünyaya geldi. Fahr b. Buharî'den Ahmed b. Hanbel'in "*Müsned*"ini ve başka dersler aldı. Başka hocalardan da ders aldı. Kendisi de bir müddet sonra hadis derslerini vermeye başladı. Meşhur İslâm âlimlerinden Zehebî, el-İrakî, İbn Receb ve et-Tenuhî kendisinden ders alan talebelerindedir. 760/1359 yılının Cumâde'l-Ülâ ayında Şam'da vefat etti ve Sefhu'l-Kasiyun denilen yerdeki mezarlığa defnedildi.⁵⁸

3.10. Abdullah b. Hasan b. Muhammed b. Abdullah el-Ğammarî el-Hakkârî: 547/1152 yılında Hakkârî yakınlarındaki İmâdiye Kalesinde dünyaya geldi. Ebu'l-Vakt Abdülevvel b. İsâ b. Şuayb es-Secezi'den umumi icazetle ile Şerefuddin ed-Dimyatî'den de *Sahih-i Buharî*yi ders aldı. Ebu Ali Hanbel b. Abdullah el-Bağdadî'den de Ahmed b. Hanbel'in "*Müsned*"inin tamamını ders aldı. Yüz beş yaşında Halep'te 652/1254 yılında vefat etti.⁵⁹

3.11. Ali b. Ahmed Şeyhu'l-İslâm Ebû Hasan el-Hakkârî: 490/1097 yılında doğdu. Ebu Süfyan'ın oğlu Utbe'nin soyundandır. Genellikle "Şeyhu'l-İslâm el-Hakkârî" olarak anılırdı. Hadis almak için pek çok şehir gezdi ve oralardaki âlimlerden ders aldı. Abdullah b. Nazif el-Ferrâ'dan hadis rivayet ederdi. Ebû Kasım İbn Asâkir, onun mevsuk (rivayet açısından güvenilir) olmadığını söylerdi. İbn Neccâr da, onun hadis uydurduğunu söylemiştir. Şeyhu'l-İslâm el-Hakkârî, Musul'da Ca'fer b. Muhtar'dan, Seyda'da Ebû Hasan b. Cemi'den, Mısır'da Ebû Abdullah İbn Nazif el-Ferrâ'dan, Mekke'de İbn Sahr'dan, Bağdat'ta Ebû Kasım İbn Bişran'dan hadis derslerini almıştı. Hadislerinin pek çoğu, "münker" ve "acaib" hadislerden oluşurdu. İbnu'l-Esir de, "hadislerinde sebebi bilinmeyen çok acayip şeyler vardı" demektedir.⁶⁰ Çok ibadete düşküncü, bu yüzden genellikle dağlarda yalnız başına ibadet etmeyi severdi. Mutasavvıflara ait ribatlara ve fakirlerin takıldığı mekânlara da devam ederdi. Bu yüzden kendisine "Şeyhu'l-İslâm" lakabı takılmıştı. Âlimler, "sen Şeyhu'l-İslâmsın" dediklerinde, "ben İslâm'da bir şeyhim (ihtiyar)" diye cevap vermişti. 486/1093 yılının Muharrem ayının başlarında vefat

⁵⁷ İbn Hacer el-Askalanî, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, c. I, s. 207, 208; Takiyyuddin Ebû Tayyib el-Mekkî, *Zeylu't-Takyîd*, c. I, s. 344.

⁵⁸ İbn Hacer el-Askalanî, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, c. I, s. 263; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, c. VIII, s. 324; Takiyyuddin Ebû Tayyib el-Mekkî, *Zeylu't-Takyîd*, c. I, s. 393.

⁵⁹ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, c. XLVIII, s. 124, 125; Takiyyuddin Ebû Tayyib el-Mekkî, *Zeylu't-Takyîd*, c. II, s. 32.

⁶⁰ İbnu'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih*, c. VIII, s. 491; Zehebî, *el-İber*, 1985, c. II, s. 352.

etmiştir.⁶¹ Şeyhu'l-İslâm el-Hakkârî, "*İ'tikadu'l-İmami's-Şafii*" adlı bir eser kaleme almıştır.⁶²

3.12. İsa b. Musa b. Ebî Bekr b. Hıdır b. İbrahim el-Hakkârî: Yukarıda ismini verdiğimiz Şeyhu'l-İslâm Ali b. Ahmed'in kardeşidir. Daha çok İbn Şeyhu'l-İslâm diye tanınırdı. İyi yetişmiş bir fakih, zahit bir insan, cesur bir askerdi. Bir müddet Caruhiye Medresesi'nde ders vermiş ve daha sonra Mısır'a geçmiş ve 658/1260 yılında Mısır'da vefat etmiştir.⁶³

3.13. Şeyh Tâhâ b. Molla Ahmed b. Sâlih en-Nehrî el-Hakkârî el-Geylanî: Hz. Ali'nin (k.v.) oğlu Hasan (r.a.) sülalesindendi. Aynı zamanda Abdulkadir Geylanî'nin de soyundandır. Bu aile göç edip Hakkârî mıntıkasına gelmiş ve Kürtleşmiştir. Seyyid Tâhâ ile Amcası Abdullah, Mevlâna Hâlid Bağdadî'nin halifeleriydiler, fakat Seyyid Tâhâ halkın gözündeki heybetinden dolayı şöhrette amcasını gölgede bırakmıştır. Bu bölgedeki bütün Kürt aşiretleri kendisine büyük bir saygı gösterirlerdi. Osmânlı Sultanlarının yanında da bölgedeki siyasî nüfuzu sebebiyle büyük bir itibarı vardı. Kendisinden dolayı, halifeleri de büyük bir şöhrete sahip idiler. Nakşibendî tarikatının öğretilmesinde ve yayılmasında Arvasî ve Küfrevî ailelerinin kendisine tabi olmalarından dolayı önemli bir hizmeti olmuştur.⁶⁴

3.14. Şerefuddin Ebu Fedail Adî b. Musâfir b. İsmail el-Hakkârî: Mervan b. Hakem'in soyundandır. Bağlılarına kendi isminden dolayı "Adeviyye" tarikatının mensupları denirdi. Ba'lebek'e bağlı Beytu'l-Karr'da doğdu, (İbn Kesir Şam'ın batı taraflarında Beytu'l-Farr köyünde olduğunu söyler)⁶⁵ İbn Hallikân, doğduğu köyün kendisine atfedilen kutsiyetten dolayı "günümüze kadar ziyaret edilmektedir" demektedir. Bağdat'a geldiğinde burada Şeyh Abdulkadir, Şeyh Debbas, Şeyh Ukayl el-Mencibî, Ebi'l-Vefa el-Hulvanî, Ebu Necib es-Sühreverdî ve başka hocalardan ders alır. Yaklaşık dört yıl Medine'de kaldı ve daha sonra Hakkârî'ye geleerek burada bir zaviye inşa etti. Bu zaviye, tasavvufî öğretimle birlikte adeta bir medrese gibi de öğretim vermiştir. Kendisi ile ilgili bilgiler, "*Behcetü Sultani'l-Evliyâi'l-Ârifin*" içinde "*Fî'l-Hurkati'n-Nebeviyye ve Fedaili's-Şeyh Adî*" de bir araya

⁶¹ Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalanî (ö. 852/1448), *Lisânu'l-Mizan*, nşr. Abdulfettah Ebû Ğudde, Mektebu Matbuati'l-İslâmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 2002, c. V, s. 483, 484; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zehab*, c. V, s. 370; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, c. III, s. 345; İbn Tağriberdî, Cemaluddin Ebu Mehasin Yûsuf b. Tağriberdî, el-Atabekî (ö. 874/1469), *en-Nucumu'z-Zahire fi Mulûki Mısır ve'l-Kahire*, nşr. Muhammed Hüseyin Şemsuddin, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts., c. V, s. 136; Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, c. XX, s. 120.

⁶² Ebû Abdullah Muhammed b. Ca'fer el-Kettanî, *er-Risâletü'l-Mustatrefe li Beyani Meşhûri Kutubi's-Sünneti'l-Musannefe*, (et-Ta'likatu'l-Mustazrefe ale'r-Risâleti'l-Mustatrefe ile birlikte), c. III, s. 50.

⁶³ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, c. XLVIII, s. 351, 352.

⁶⁴ Şeyh Abdurrezzak el-Baytar (ö. 1335/1917), *Hilyetu'l-Beşer fi Târihi'l-Karni's-Salisi Aşer*, nşr. Muhammed Behçet el-Baytar, Dâru Sâdır, 2. Baskı, Beyrut, 1993, c. II, s. 755.

⁶⁵ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. XVI, 397.

getirilmiştir.⁶⁶ Aslen Şamlıdır, uzun yıllar hoca ve şeyhlere intisâp ederek ilim ve tarikat terbiyesi aldı. Pek çok savaşa da katıldı, daha sonra Hakkârî civarında hiç kimsenin yaşamadığı bir yere yerleşti. Kendisinin buraya yerleşmesinden sonra insanlar açısından bir bereket ve emniyet oluştu. Artık insanların yolları bu sarp bölgede kesilmez oldu. İyi bir öğretmen ve Allah için kimseden çekinmeyen biriydi, kendisinden çok kimse istifade etti. Yaklaşık seksen yıl yaşadı. Dünyalık şeylere kıymet vermezdi. Küçük bir tarlası vardı, onu sürer ve onunla geçinirdi. Pamuk eker, onunla kendisine elbise yapardı. Başkasının malından asla yemezdi. Kendisine has virt vakitleri vardı, yanındakilerle yatsı namazını kılar, daha sonra sabaha kadar kimse onu göremezdi. Bir yere uğradığında oradaki ahali yalnızca selamını almak için yollara dökülürdü. Hâfız Abdulkadir, bir gün kendisiyle birlikte Musul tarafına gittiğini ve bir manastırı ziyaret ettiğini bildirmektedir. Bu esnada onları iki ruhbanın karşıladığını ve yanına gelerek onun ayağını öptüklerini kaydeder. Sonra bu rahipler bereket için kendilerine dua etmesini istemişler ve içinde ekmek ile bal olan bir tepsi getirdiklerini, duadan sonra teberrüken oradakilerin bunları yediğini söyler. Adî b. Musâfir, çoğu günleri oruçlu olarak birleştirdi, bu yüzden insanlar onun hiçbir şey yemediğine inanırlardı. Bunu duyduğunda, insanların kötü düşüncelerini bertaraf etmek için onların huzurunda bir şeyler yemiştir. Kerametlerle ve zahidane bir hayat yaşamakla meşhur olmuştu. Kerametlerinden çokça örnekler verilir, Meselâ aslanı çağırduğunda aslanın hazır olduğu, denizde fırtına olduğunda dua etmesiyle fırtınanın geçtiği aktarılır. Ömer b. Muhammed, ona yedi yıl hizmet ettiğini ve pek çok kerametine şahit olduğunu söyler ve şunları anlatır: Bir gün eline su dökerken ne istediğimi sordu, ben de "Kur'ân'ı ezberlemek istiyorum, Fatiha ve İhlâs surelerinden başka ezberleyemediğimi" söyledim. Eliyle göğsüme dokundu ve onun yanından ayrılıncaya kadar Kur'ân'ı mükemmel bir şekilde ezberlemiştım demektedir.⁶⁷ Hâfız Abdulkadir, öleceği yıl onun Musul Kalesinin dış tarafında bir kabrin başına gittiğini ve Sultan ve ilin yöneticilerinin, hocalar, şeyhler ve insanların oraya kadar gelerek kendisine eziyet edercesine ellerini öperken gördüğünü ifade eder. İnsanlar o kadar çok ziyaretine gelirlerdi ki, kendisi ile insanların arasına bir tel örgü çekmişti ve yalnızca kendisini görmelerine izin vermeye başlamıştı. Bu sebeple kendisine olan bağlılıktan dolayı bazı insanlar haddi aşmaya başladılar, hatta bazıları onu kendilerine kible yapıp ona dönerek namaz kılmaya başladılar. Yaklaşık doksan yıl yaşadıktan sonra 557/1162 yılında Hakkârî'de vefat etti ve kendisine ait zaviyesine gömüldü. Kabri 817/1414 yılında yakılmıştır.⁶⁸

⁶⁶ Zirikî, *el-A'lâm*, c. IV, s. 221.

⁶⁷ İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zehab*, c. VI, s. 300, 301.

⁶⁸ Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Zehebî (ö. 748/1347), *Siyeru A'lami'n-Nubelâ*, nşr. Şuayb Arnaût, Müessesetu'r-Risâle, I. Baskı, Beyrut, 1984, c. XX, s. 342-

3.15. Ebû Muhammed İbrahim b. Dâvud b. Nasr el-Hakkârî ed-Dımaşkî el-Mukaddesî: Takriben 640/1242 yılında dünyaya geldi. Halep'te Haburî'den kıraat rivayetlerini ders aldı ve daha sonra Hama'ya geçerek bir müddet burada kaldı. Hama'dan da Şam'a geçerek burada kıraat derslerini vermeye başladı ve bir müddet Şam Ümeyye Camiinde sürekli Kur'ân okumak için atandı. Ahmed b. Hanbel'in "*Müsned*"inin çoğunu Şeyh Şerefuddin el-Ensarî'den ders aldı ve daha sonra kendisi hadis dersleri vermeye başladı. 712/1312 yılında vefat etti.⁶⁹

3.16. Sâlihuddin Kavvâs Sâlih b. Ahmed b. Osmân b. Hamid b. Ali el-Hakkârî el-Ba'î: 633/1235 yılında dünyaya geldi. Şair bir zattı. Fakirlerle arkadaşlık yapardı. Rüyaları doğru tabir etmesiyle şöhret bulmuştu. 723/1323 yılında vefat etti.⁷⁰

3.17. Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim b. Dâvud b. Nasr el-Hakkârî el-Kürdî ed-Dımaşkî: Aşağıda kendisinden söz edeceğimiz Fatıma'nın kardeşidir. 685/1286 yılında dünyaya geldi. et-Takî, el-Vasîtî, Şeref İbn Asâkir ve başkalarından ders aldı. Şam'da Sadakatu'l-Hukmiyye Nezaretine atanmıştır. Şam surlarının dışındaki Şafiî fukahasına ait Kavvasiyye Medresesinde fıkıh dersleri veriyor, aynı zamanda Ümeyye Camiindeki Hz. Ali Türbesinde imamlık yapıyordu. *et-Tenbih* adlı kitabı ezberlemişti. Fetva veren biriydi. Matematik alanında da uzmandı. Kendisinden en son Abdurrahman İbn Ömer el-Kubabî el-Mukaddesî icazet almıştı. 759/1358 yılında vefat etti.⁷¹

3.18. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ahmed Şihab Ebû Abbâs el-Hakkârî el-Kürdî ed-Dımaşkî: Mekke'ye gelip yerleşmiştir. "*Hâvi*"yi ezberledi ve bunu Şam'da İmâd el-Hisbânî'ye arz etti. İbn Umeyle, İbn Kevalih, Kemal b. Hubeyb, Cemal el-Bacî ve başka hocalardan Şam, Haşep, Kahire ve İskenderiye'de ders aldı. Sık sık Mekke'ye dönerdi. Ömrünün son on dört yılını İzz el-İsbehânî'nin ribatında tarikata bağlı olarak yaşadı. Mısır'da kendisine bağlı itibarlı insanlar vardı ve her yıl bunlardan bir kısmı kendisini ziyarete gelirlerdi. 838/1434 yılının Safer ayında Mekke'de vefat etti ve Muallâ mezarlığına defnedildi.⁷²

3.19. Ebû Abdullah Muhammed b. Ebî Zühr İbn Sâlim b. Ebî Zühr el-Hakkârî: 655/1257 yılında dünyaya geldi. İbrahim b. Halil ve Necib Abdullatif el-Harranî'nin huzurlarında ders aldı. İmad İbn Abdulhadi, İbn Abduddaim, Diyau Muhammed b. Ömer b. Hoca İmam, kardeşi Ebû Bekr, Şemsuddin Abdurrahman b. Ebî Ömer, yeğeni İzzuddin İbrahim, Kadı Muhyiddin İbn Zekî, Abdulveli İbn Cebbare, Ebû Bekr b. Muhammed el-Herevî, Ahmed b. Cemil, Ahmed b. Şeybân

344; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, c. III, s. 254, 255; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. XVI, 397; Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, c. XIX, s. 352.

⁶⁹ İbn Hacer el-Askalanî, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, c. I, s. 27.

⁷⁰ İbn Hacer el-Askalanî, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, c. II, s. 196.

⁷¹ İbn Hacer el-Askalanî, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, c. III, s. 279; İbn Râfi', *el-Vefeyât*, c. II, s. 216, 217.

⁷² Şemduddin Muhammed b. Abdurrahman es-Sehavî, *ed-Dav'u'l-Lâmi' li-Ehli'l-Karni't-Tasi'*, Dâru Kutubi'l-Hayat, Beyrut, ts., c. I, s. 251.

ve başkalarının derslerini dinledi. Daha sonra kendisi hadisleri vermeye başladı. İnsanların haklarını gözetir, onu korumaya çok itina gösterirdi, fakirlerin şeyhiydi. Kendi evinde bir zaviyesi vardı. Kendisine bağlı kimseler ve sohbetlerini sürekli dinleyenleri vardı. Şam'da 737/1336 yılının Cumâde'l-Üla ayında vefat etti ve babasının türbesine defnedildi.⁷³

3.20. Abdulvâhid b. Ali b. Ahmed Ebû Muhammed el-Kureşî el-Hakkârî el-Fârikî: 591/1195 yılında dünyaya geldi. Hanbelî mezhebine mensuptu. Musul'da Mismar b. A'veyş ve Hüseyin b. Bar'dan dersler aldı. Genç yaşta Şam'a geldi ve burada Musa b. Şeyh Abdulkadir, Muvaffik b. Kudame, Zeynu'l-Umma ve başkalarından ders aldı. Dini bütün bir âlimdi. Kendisinden de Ebû Muhammed el-Harisî, Ebû Haccâc el-Mizzî ve pek çok Mısırlı fakih ders aldılar. Doksan dört yaşında Kahire'de 685/1286 yılının Ramazan ayında vefat etti.⁷⁴

3.21. Ebû Ammâre Hamza b. Ömer b. Ahmed b. Muhammed el-Hakkârî: 713/1313 yılında dünyaya geldi. Kur'ân ve Fıkıh ilmini tahsil etti. İbn Anter ve Zeyneb bint Kemal'den hadis derslerini aldı. 744/1343 yılında Mısır'a yolculuk yaptı. 745/1314 yılında Dimyat'tan ayrıldıktan sonra kendisinden bir daha haber alınmadı, dokuz ay sonra bir daha ortaya çıktı. Âlim ve dini bütün biriydi, kitapları yazarak çoğaltırdı.⁷⁵

3.22. Ebû Bekr b. İbrahim b. Ma'tûk el-Kürdî el-Hakkârî es-Sâlihî: Ali b. Ebî Bekr el-Harranî'den hadis dersleri aldı ve ondan aldığı hadisleri derslerinde rivayet etmeye başladı. Hisâr'da 803/ yılında vefat etti.⁷⁶

3.23. Ahmed b. İbrahim b. Ma'tuk el-Kürdî el-Hakkârî es-Sâlihî: Yukarıda kendisinden söz ettiğimiz Ebû Bekr b. İbrahim'in kardeşidir. O da kardeşi gibi Ali b. Ebî Bekr el-Harranî'den hadis dersleri aldı ve ondan aldığı hadislerle dersler verdi. Sehavî, şeyhinin ondan Ebû Nu'aym'in "*Sıfatu'l-Cenne*"ini ders aldığını söylemektedir. Kardeşi ile aynı yıl içerisinde Ramazan Bayramı günü öğleden sonra vefat etti.⁷⁷

3.24. Ali b. Ahmed b. Yusuf b. Ca'fer Ebû Hasan el-Hakkârî: Bağdat'a gidip Zevzenî ribatına yerleşti. Daha sonra Bağdat'ta birkaç ribatı bizzat kendisi yap-

⁷³ İbn Râfi', *el-Vefeyât*, c. I, s. 152.

⁷⁴ İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, c. VII, s. 684; Zehebî, *el-İber*, c. III, s. 359; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, c. LI, s. 225, 226.

⁷⁵ Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Zehebî (ö. 748/1347), *Mu'cemu Muhaddisî'z-Zehebî*, nşr. Ravhiyye Abdurrahman es-Suveyfî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I. Baskı, Beyrut, 1993, s. 65.

⁷⁶ İbn Hacer el-Askalanî, Şihabuddin Ahmed b. Ali (ö. 852/1448), *İnbâu'l-Ğumr bi Enbâi'l-Umr*, nşr. Muhammed Tefvik Uveyde, İhyau't-Turasi'l-İslâmî, Kahire, 1969, c. II, s. 159; es-Sehavî, *ed-Dav'u'l-Lami'*, c. XI, s. 13.

⁷⁷ İbn Hacer el-Askalanî, *İnbâu'l-Ğumr*, c. II, s. 151; es-Sehavî, *ed-Dav'u'l-Lami'*, c. I, s. 197. Safedî, Ahmed ile kardeşi İbrahim'i aynı kişi zannederek karıştırmıştır. Kendisi, İbn Hacer el-Askalanî'nin bunları karıştırdığını söylüyorsa da yanılmaktadır.

tırdı. Hadis dersleri aldı ve sonra hadis dersleri vermeye başladı. Pek çok hadis Hâfız öğrenci yetiştirdi. Bir gün Resulullah'ı (s.a.v.) rüyasında medresede bir bahçenin içerisinde gördüğünü söyler. Resulullah'a (s.a.v.) "bana vasiyet et", Resulullah (s.a.v.) de: "Ahmed b. Hanbel'in itikadı ve İmam Şafî'nin mezhebini takip et, bid'at ehlinin meclislerinden sakın" diye emir buyurur. 486/ yılının Muharrem ayında vefat etmiştir.⁷⁸

3.25. Cemâluddin Ahmed b. İsmail el-Hakkârî: Bu zatla ilgili elimizde hiç bir bilgi mevcut değildir. Yalnızca Şam'daki Mecnuniye Medresesi'nde İzzuddin Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Mevsilî'den sonra bu medreseye müderris olarak atandığını biliyoruz.⁷⁹

3.26. Ziyauddin İbn Dirbas, Osmân b. İsâ b. Dirbas el-Kadı Ebu Amr el-Maranî el-Hakkârî: Allame bir hadis âlimiydi. Kadı Sadruddin Abdulmelik'in kardeşidir. "*el-Müzehebe*"in yirmi ciltlik çok nefis bir şerhini yazmıştır. Ebu İshak'ın "*el-Lumâ*" adlı eserine de iki ciltlik bir şerh yazmıştır. Döneminde Şafî âlimlerinin en bilgini olarak bilinirdi. 602/1205 yılında vefat etti.⁸⁰ Kudüs'teki Caveliye Medresesi'nde metfun bulunan Dirbas el-Kürdî el-Hakkârî,⁸¹ bu zatın babası olabilir.

3.27. Ahmed b. Yusuf b. Ali Ebû Abbâs el-Hakkârî el-Cündî: 554/1159 yılında Şam'da dünyaya geldi. Silefî'den hadis dersleri almıştır. Kendisinden de Zeki el-Munzirî, Cemal Muhammed b. Sabunî ve başkaları hadis derslerini almışlardır. 631/1234 yılında vefat etmiştir.⁸²

3.28. Fadl b. Hasan el-Kürdî el-Hakkârî: Şam'ın Sefhu Kasiyun denilen semtinde otururdu. Çok zahit ve ibadete düşkün bir insandı. Daima Câmîu'l-Cebel'de minberin yanında namaz kılardı, daha sonra buradan ayrılıp Meytur semtindeki Kubbetu'l-Hacc'da namaz kılmaya başladı. Ona niçin eski camiden ayrıldığı sorulduğunda, "bir hadiste komşunun durumunun komşularından sorulacağını duydum, ben Allah'ın beni sizden sormasından korktuğum için ayrıldım" diye cevap vermiştir. Hiç kimseden bir şey almazdı, başkasından bir şey aldığına da helâl olduğuna kanaat getirmediği için almazdı. Eskiden iyi bir askerdi. Bir gün Salah Musa b. Râcih, Sultan'ın huzurunda ondan söz edince, Sultan da onu ziyaret etmek istemiş, bunu duyduğunda, gece vakti "Allahım kulun Musa'yı benden uzak durması için dilediğin bir şekilde meşgul et" diye dua etmiştir ve

⁷⁸ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. XVI, s. 138; İbnu'l-Cevzî, *el-Muntazam*, c. XVII, s. 7.

⁷⁹ Abdulkadir b. Muhammed en-Nua'ymî (ö. 927/1521), *ed-Dâris fi Târihi'l-Medaris*, nşr. İbrahim Şemsuddin, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1990, c. 1, s. 357.

⁸⁰ Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, c. XIX, s. 331.

⁸¹ Muciruddin el-Hanbelî el-Alimî, *el-Unsu'l-Celil bi Târihi'l-Kudüs ve'l-Halil*, nşr. Adnan Yûnus Abdulmecid Nubâte, Mektebetu Dendis, Amman, 1999, c. II, s. 38.

⁸² Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, c. KLVİ, s. 54.

gerçekten de Sultan çok istediği halde ziyaretine gelememiştir. 644/1246 yılında vefat etmiştir.⁸³

3.29. Hıdır b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Hıdır Ebû Abbâs el-Hakkârî: Velid b. Utbe b. Ebî Süfyan'ın soyundandır. 573/1177 yılında Mısır'da dünyaya geldi. Şam'da el-Huşu'î'den hadis dersleri aldı ve daha sonra kendisi ders vermeye başladı. 653/1255 yılının Şaban ayında vefat etti.⁸⁴

3.30. Hıdır b. Halil Ebû Abbâs el-Hakkârî: Sufi bir zattı ve müezzinlik yaptı. İbrahim es-Senhurî'den ders almıştı ve kendisi de bir müddet sonra ders vermeye başlamıştır. Kendisinden çok kişi ders almıştır, ondan ders alanlardan biri eş-Şerif'tir. Kahire'de 673/1274 yılının Recep ayında vefat etmiştir.⁸⁵

3.31. Muhammed b. Ebî Bekr b. Dâvud b. Ebî Bekr Ebû Abdullah el-İmad b. Hakkârî: Aslen Hakkârî'nin İmâdiyye kalesindendi, daha sonra Remle'ye gelerek buraya yerleşmişti ve Şafî mezhebiniydi. Yusuf b. Halil'den ders aldı. Remle'de 691/1292 yılında vefat etti.⁸⁶

3.32. Seyyid Abdullah Geylanî es-Semzinî el-Hakkârî: Mevlâna Hâlid el-Bağdadî'nin yanında hem ilim hem de tasavvufu tahsil etti, şeyhinin isteği üzerine ilim öğretmek ve tasavvufi irşatta bulunmak üzere memleketi Hakkârî'ye geri döndü. Çok kimse kendisinden istifade etti. 1200/1786 yılında vefat etti.⁸⁷

3.33. Necmuddin Ebû Hasan Ali b. İbrahim b. Huşşenam el-Kürdî el-Hakkârî: Halep'te bulunan Cavuliyye Medresesi'nde müderris olarak görev yapmıştır ve burada müderris iken Moğolların istilâsıyla (muhtemelen 680/1281 yılında) medresenin içinde öldürülmüştür.⁸⁸ Bunun dışında kendisi ile ilgili bir bilgiye sahip değiliz.

3.34. Şerefuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Hüseyin el-Hakkârî: Şeyh Ebû Kasım Yusuf b. Muhammed el-Mehrevanî (ö. 468/1075), meşhur hadis âlimi Hatib el-Bağdadî'nin hadis ilminin sahih ve garipleri üzerine tahriçte bulunduğu kitabında, bu zattan sık sık söz etmekte, çoğu zaman olduğu gibi bazı rivayetlerle ilgili sözlerini aktarmakta, fakat şahsıyla ilgili herhangi bir bilgi vermemektedir. Zaten müellifin tahriç ettiği "*el-Fevâidu'l-Muntehabetu's-Sihâh ve'l-Garâib*" adlı kitaba esas aldığı nüsha, Muhammed b. Ahmed b. Hüseyin el-Hakkârî'nin kendi eliyle çoğalttığı nüshadır. Şeyh Ebû Kasım Yusuf b. Muhammed el-Mehrevanî, bu zatın 592/1196 yılının Receb ayında Musul'daki Muzafferiyeye Daru'l-Hadis'inde, bir başka Hakkârîli hadis uzmanı olan İbrahim b. Muhammed b. Ali el-Hakkârî ile birlikte, yine hemşerileri olan Ebû Abdullah Mu-

⁸³ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, c. XLVII, s. 291, 292.

⁸⁴ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, c. XLVIII, s. 147, 148.

⁸⁵ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, c. L, s. 123.

⁸⁶ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, c. LII, s. 136.

⁸⁷ Abdurrezzak el-Baytar, *Hilyetu'l-Beşer*, c. II, 1013, 1014.

⁸⁸ İbn Şeddâd, *el-A'lâku'l-Hatire*, c. I, s. 277.

hammed b. Ebî'l-Hakkârî b. Nasrullah b. Ebi Hanife el-Mevsilî'den hadis dinlediklerini kaydetmektedir. Keza Muhammed b. Ahmed b. Hüseyin el-Hakkârî, Ebu'l-Me'alî Nasrullah b. Selame el-Heytemî'den de hadis dersleri almıştır.⁸⁹

3.35. Şeyh Sâlih Veliyyuddin Ebi Abbâs Ahmed b. Abi Bekir b. Abdullah b. Dâvud el-Hakkârî ve Şeyh Ebû Hasan Ali b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Abdullah el-Hakkârî: Selâhaddin Eyyûbî, Kudüs'teki Kırmızı Dağ'daki (Cebelu'l-Hamr) Tur Zeyta denilen ağaçlı bir araziye Kudüs'ü fethettiğinde Şeyh Sâlih Veliyyuddin Ebî Abbâs Ahmed b. Ebî Bekr b. Abdullah b. Dâvud el-Hakkârî ve Şeyh Ebû Hasan Ali b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Abdullah el-Hakkârî arasında eşit şekilde vakfetmişti. Bu mal onlara ve zürriyetlerine aitti. Vakıf kitabesinde 584 yılının Zü'l-Hicce ayının on yedisi kaydı düşülmüştür.⁹⁰

4-Hakkârili Kadın Âlimler

Hakkârili pek çok bayan ilim insanı yetişmiştir. Bunlardan tespit ettiklerimizi aşağıda tanıtacağız. Dikkat edilirse bu bayanların hiç biri Hakkârî'de yetişmemişlerdir. Kendileri Hakkârili olmakla birlikte başka şehirlerde yetişme ve ilim tahsil etme imkânı bulmuşlardır. Neticede Hakkârili olmaları hasebiyle bu beldeye mensup isimlerini duyurmuş, pek çok âlim yetiştirmiş ve ilme hizmet etmiş olmaları bakımından Hakkârililer açısından birer övünç kaynağıdır.

4.1. Cüveyriyye bint Ahmed b. Ahmed b. Hüseyin b. Mûsek el-Hakkârî: Genellikle "Ümmü Henâ" diye bilinir. 704/1304 yılının Ramazan ayında dünyaya geldi. Ebû Hasan İbn Savvâftan İmam Neseî'nin *Süneni*'i ile Humeydî'nin *Müsnedini* ders aldı. Ali b. İsa b. Kayyim'dan *Sahihu'l-Buharîyi* ve Süfyan'ın "*Müsned*"inin bir cüzünü okudu. Nuri es-Salebî'den Ebu Dâvud'un *Süneni*'nin bir kısmını, Şerif Musa'dan *Sahih-i Müslimî*'i ders aldı. İbn Şuhne ve Sittu'l-Vüzera'dan da Sahih-i Buharî'yi okudu. Hasan b. Ömer el-Kürdî'den Abd ve Darimî'nin *Müsned*lerini, İmam Taî'nin "*Erba'în*"ini, Dâvud b. Muhabber'den "*el-Akl*", *Emalî el-Harfî*den iki meclis ve Ebu Ali İbn Huzeyme'nin "*el-Fevaid*"ini üç mecliste okudu. Kendisi hadis dersleri vermeye başladı. Çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Kendisinden ders alanlar arasında Ebû Ca'fer b. Kuveyk de vardı. 783/1381 yılında vefat etti.⁹¹ Meşhur âlim İbn Faksî'nin oğlu Muhammed b. Hasan el-Kureşî ez-Zübeyrî de kendisinden ders alan öğrencilerindendir.⁹²

⁸⁹ Şeyh Ebû Kasım Yûsuf b. Muhammed el-Mehrevanî (ö. 468/1075), *el-Fevaidu'l-Muntahabu's-Sihah ve'l-Garâib (el-Mehrevaniyat)*, nşr. Halil b. Muhammed el-Arabî, Dâru'r-Raye, Riyad, 1998, s. 264.

⁹⁰ Muciruddin el-Hanbelî el-Âlimî, *el-Unsu'l-Celîl*, c. II, s. 61.

⁹¹ İbn Hacer el-Askalanî, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, c. I, s. 544, 545.

⁹² Sehavî, *ed-Dav'u'l-Lâmi*, c. VII, s. 221; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, c. VIII, s. 482; İbn Hacer el-Askalanî, *İnbâu'l-Ğumr*, c. I, s. 245; Ömer Rıza Kehhale, *A'lamu'n-Nisâ fî Âlemi'l-Arab ve'l-İslâm*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, ts., c. I, s. 226, 227.

4.2. Esmâ bint Ahmed b. Ahmed b. Hüeyin b. Mûsek el-Hakkârî: Meşhur bayan âlim Cüveyriyye'nin kız kardeşidir, 615/1218 yılında dünyaya geldi. İlimde önde gelenlerden biri olmasına rağmen ablasının şöhretine kavuşamamıştır. Ahmed b. İdris b. Meziz el-Hamevî'nin huzurunda dersler aldı. İbn Asâkir'in Ramazanın Fazileti ile ilgili hadislerini Mekki b. A'lan'dan ders aldı. Kahire'de hadis dersleri vermeye başladı. Maalesef ölüm tarihini tespit bilmiyoruz ancak Esmâ'dan Ebu Hamid İbn Zahir'e'nin 770/1368 yılında ders aldığını biliyoruz.⁹³

4.3. Dünya bint Muvaffik Yûsuf b. Süleyman el-Hakkârî el-Mısriyye: İbn Kayanî'nin eşidir. en-Necib'ten hadis dersleri almıştır.⁹⁴ Bu bayan hakkında bundan fazla bir bilgiye sahip değiliz.

4.4. Cuveyriye bint el-Hakkârî: Hadis ilminde uzmandı. Ali b. Nasrullah b. Ömer b. Abdulvahid el-Kureşî el-Mısri'den hadis dersleri almıştır. Doksan yaşını aşkın 712/1312 yılında vefat etti.⁹⁵

4.5. Ümmü Muhammed bint Yusuf el-Hakkârî: Bu bayan da hadis ilminde uzmandı. Ebu Tâhir'den ders aldığı hadisleri daha sonra kendisi 714/1314 yılında ders olarak vermeye başladı.⁹⁶

4.6. Fâtıma bint İbrahim b. Dâvud b. Nasr el-Hakkârî el-Kürdî: Yukarıda kendisinden söz ettiğimiz İbrahim'in ablasıdır. 683/1284 yılında dünyaya geldi. Fahr'ın huzurunda ve İbn Neccâr'dan hadis derslerini aldı ve onlardan hadis rivayet etti. Meşhur muhaddis İmam el-İrakî, ondan hadis dersleri alan öğrencilerindendir. Şam'da 758/1357 yılının Ramazan ayında vefat etmiş ve Bab Sağır kabristanına defnedilmiştir.⁹⁷

5-Hakkârililerin Kurduğu İlmî Kurumlar

Hakkârili âlim ve yöneticilerin kurdukları bazı eğitim ve öğretim kurumları bulunmaktadır. Adî b. Musafir'in Hakkârî'de kurduğu zaviye ve medresesinin dışında burada başka medresenin varlığını tespit edemedik. Ancak değişik şehirlerde Hakkârililerin kurdukları bazı eğitim kurumları mevcuttur. Bunlardan tespit edebildiklerimiz şunlardır.

5.1. Hakkâriye Medresesi: Emir Huşterin Cemaluddin el-Hakkârî'yi yukarıda Hakkârili yöneticiler arasında saymadık, zira kendisi ile ilgili bu medreseyi kurduğundan başka bilgi edinemedik. Emir Huşterin'i Hakkâriye Medresesi'nin kurucusu olarak tanımaktayız. Maalesef bu zatla ilgili elimizde yeterli bilgi mevcut

⁹³ İbn Hacer el-Askalanî, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, c. I, s. 360.

⁹⁴ İbn Hacer el-Askalanî, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, c. II, s. 103.

⁹⁵ Kehhâle, *A'lamu'n-Nisâ*, c. I, s. 228.

⁹⁶ Kehhâle, *A'lamu'n-Nisâ*, c. V, s. 31.

⁹⁷ İbn Hacer el-Askalanî, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, c. III, s. 220; İbn Râfî, *el-Vefeyât*, c. II, s. 204; Kehhâle, *A'lamu'n-Nisâ*, c. IV, s. 24.

değildir. Emir Huşterin Cemaluddin el-Hakkârî, Kahire’de Kasr denilen yerde Şafîiler için bir medrese kurmuştur. Bu medrese, genellikle “*Hakkâriye Medresesi*” olarak tanınmıştır. Aslında bu medrese bütün Mısır’ın Kadîl-Kudâtı Sadruddin Abdulmelik b. Dirbas’ın kardeşi için kurulmuştur. Kadîl-Kudât Sadruddin’in kardeşi Ziyauddin Ebû Ömer Osmân b. İsâ b. Dirbas kendisine niyabeten Kahire’de kadılık yapıyordu. Ağabeyi Sadruddin ölünce, kardeşi Kadî Ziyauddin Osmân b. İsâ b. Dirbas kadılıktan azledilir, bunun üzerine Emir Huşterin, Kadî Ziyauddin için bu medresesi vakfetmiş ve buradaki müderrisliğini de ona vermişti. Kadî Ziyauddin 602/1205 yılında Erbil’de öldü.⁹⁸ Kudüs’teki Hakkâriye Medresesi, aslında Daru’l-Hadis olarak işlev görmüştür.⁹⁹ Meşhur hadis âlimi İbn Hacer el-Askalanî, bir müddet Kahire’de Mansuriye Medresesi’nde hadis derslerini verirken aynı zamanda bu medresede de fıkıh derslerini vermiştir.¹⁰⁰ İmam Allame Takiyuddin es-Subkî de, bu medresede Hadis derslerini İbn Ensârî adına veren hocalardandır.¹⁰¹ Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Askalanî et-Tuhî, 774/1372 yılında bu medresede doğmuştu. Bu medresenin önünde öğrencilerin su ihtiyacını gidermek üzere bir kuyusu vardı. Ne yazık ki burada doğan bu zat, 852/1448 yılının Receb ayının dokuzunda Perşembe günü medresenin su kuyusuna düşerek vefat etmiştir.¹⁰²

5.2. Bedriye Medresesi: Bu medrese, yukarıda kendisinden söz ettiğimiz Bedruddin el-Hakkârî (ö. 614/1217) tarafından Kudüs’te Şafîî fukahası için vakfedilmiştir.¹⁰³ Medrese, Kudüs’te Lu’luyye Zaviyesi ile Şeyh Muhammed el-Aramî’nin zaviyesinin yakınlarında ve Merzuban’ın hizasında.¹⁰⁴

5.3. Dâru’l-Hadis Hakkâriye, Bu Dâru’l-Hadis, Hakkârili bir yönetici tarafından kurulduğundan “Hakkâriye” nispetini biz ekledik, eserlerde bu nispet bulunmamaktadır. Söz konusu Dâru’l-Hadis, Calikiyye Türbesinin yanında Kudüs’ün batı tarafında bulunmaktaydı. Bunu Emir Şerefuddin İsâ b. Bedruddin Ebû Kasım el-Hakkârî tarafından vakfedilmiştir. Kitabesinde 25 Receb 666/1267 tarihinde vakfettiği kaydedilmiştir.¹⁰⁵

⁹⁸ Safedî, *el-Vâfi bi’l-Vefeyât*, c. 13, s. 197; İbn Hallikân, *Vefeyâtü’l-A’yân*, c. III, s. 242; Subkî, *Tabakatu’l-Kübrâ*, c. VIII, s. 338.

⁹⁹ Sehavî, *ed-Dav’u’l-Lami’*, c. V, s. 261; Cemaluddin Abdurrahim el-İsnevî (ö. 772/1370), *Tabakatu’ş-Şâfiyye*, nşr. Kemal Yûsuf el-Hun, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1987, c. I, s. 70.

¹⁰⁰ İbnü’l-İmâd, *Şezerâtu’z-Zehab*, c. VII, s. 246.

¹⁰¹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, c. 14, s. 114.

¹⁰² Sehavî, *ed-Dav’u’l-Lami’*, c. VII, s. 87, 88.

¹⁰³ İbn Kesir ed-Dîmaşkî, *Tabakatu’l-Fukahâi’ş-Şâfiyye*, c. II, s. 801, 802; Muciruddin el-Hanbelî el-Alimî, *el-Unsu’l-Celil*, c. II, s. 388.

¹⁰⁴ Muciruddin el-Hanbelî el-Âlimî, *el-Unsu’l-Celil*, c. II, s. 47.

¹⁰⁵ Muciruddin el-Hanbelî el-Alimî, *el-Unsu’l-Celil*, c. II, s. 43; s. 388.

Sonuç

Hakkârî, bulunduğu coğrafi konum ve fiziki şartlar nedeniyle ilim ve kültür merkezi olmaktan uzak bir mahaldedir. Ancak, Hakkârili insanların ilme olan iştîyak ve merakları, bu beldenin önemli bir ölçüde ilim merkezi olmasına yetmemişse de, ilim elde etmek için gittikleri şehirlerde birer Hakkârili olarak isimlerini duyurmayı başarmış ve ilme önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Hakkârili bu ilim aşığı insanların bir kısmı üstlendikleri yöneticilik görevleriyle bu hizmeti üstlenirlerken, diğer bir kısmı da ilim ehli olarak benzer bir yükümlülüğü yerine getirmişlerdir.

İlim tahsil etmede yalnızca Hakkârili erkekler değil, kadınlardan da isimlerini duyurmuş ve tabakat kitaplarına geçmeyi başarmış altı kişiyi bulmak bu açıdan çok önemli ve enteresandır. Zira kadınların ilim elde etmede erkekler kadar uygun bir ortam ve şartların oluşmadığı bir dönemde bunu başarmaları gerçekten her türlü övgüyü hak etmektedir. Bu çalışmamızda bir dönem ilim sahasında Hakkârî'nin ismini duyurmuş kişileri tespit etmeye ve tanıtmaya çalıştık.

KAYNAKÇA

- Ebû Bekr Kâfi, *Menhecû'l-İmâmi'l-Buhârî fî Tashihi'l-Ehâdis ve Ta'lîlihâ*, işraf: Hamza Abdullah el-Melyubarî, Dâru İbn Hazm, 1. Baskı, Beyrut, 2000.
- Ebu Nu'aym el-İsbehânî, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak el-İsbehânî, *el-Musnedu'l-Mustahrec alâ Sahîhi İmam Müslim*, nşr: Muhammed Hasan İsmail eş-Şafî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1996.
- Ebû Tayyib el-Fasî, Muhammed b. Ahmed b. Ali Takiyyuddin el-Mekkî el-Fasî (ö. 832/1429), *Zeylu't-Takyîd fî Ruvati's-Sünen ve'l-Esânid*, nşr: Kemal Yusuf Hût, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1990.
- Hayruddin Ziriklî, *el-A'lâm, Kâmûsu Terâcim*, Dâru'l-İlim li'l-Melâyîn, Beyrut, 1986.
- İbn Asâkir, Hâfız Ebû Kasım Ali b. Hasan b. Hibetullah (ö. 571/1175), *Târihu Medineti Dımaşk*, nşr: Muhibuddin Ebu Said Ömer b. Garame el-Amrevî, Daru'l-Fikr, 1. Baskı, Beyrut, 1997.
- İbn Hacer el-Askalanî, Ahmed b. Ali (ö. 852/1448), *Lisânu'l-Mizan*, nşr: Abdulfettah Ebu Ğudde, Mektebu Matbuati'l-İslâmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 2002.
- İbn Hacer el-Askalanî, Şihâbuddin Ahmed b. Ali (ö. 852/1448), *ed-Dürerü'l-Kâmine fî Ayâni'l-Mietî's-Sâmine*, Daru'l-Cil, Beyrut, 1993.
- İbn Hacer el-Askalanî, Şihâbuddin Ahmed b. Ali (ö. 852/1448), *İnbâu'l-Ğumr bi Enbâi'l-Umr*, nşr: Muhammed Tefvik Uveyde, Dâru İhyai't-Turasî'l-İslâmî, Kahire, 1969.
- İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Şemsuddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 681/1282), *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zaman*, nşr: İhsan Abbâs, Daru Sadr, 4. Baskı, Beyrut, 2005.
- İbn Kadî Şuhbe, Ebû Bekr b. Ahmed b. Muhammed b. Ömer (ö. 851/1448), *Tabakatu's-Şafîyye*, nşr: Hâfız Abdulalim Han, Dairetu'l-Me'arifi'l-Osmâniyye, 1. Baskı, Hind, 1979.
- İbn Kesir ed-Dımaşkî, *Tabakatu'l-Fukahai's-Şafîyye*, nşr: Ahmed Ömer Haşim ve Muhammed Zeynehum Muhammed Azib, Mektebetu's-Sekafeti'd-Diniyye, Kahire, 1993.

- İbn Kesir, İmâduddin Ebu'l-Fida (ö. 774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, nşr: Abdullah b. Abdilmuh-sin et-Turkî, Dâru'l-Hicr, 1. Baskı, Beyrut, 1997.
- İbn Râfi', Takiyyuddin Ebu'l-Me'alî Muhammed b. Rafi' es-Selâmî (ö.774/1372), *el-Vefeyât*, nşr: Sâlih Mehdî Abbâs ve Beşşar Avvar Ma'ruf, Müessesetu'r-Risâle, 1. Baskı, Beyrut, 1982.
- İbn Şeddâd, İzzuddin Muhammed b. Ali b. İbrahim, *el-A'lâku'l-Hatîre fî Zikri'l-Ulemâi'ş-Şâm ve'l-Cezîre*, Nşr: Yahya Zekerîya Abbare, el-Vezaretu's-Sakafiyye, Dımaşk, 1991.
- İbn Tağriberdî, Cemâluddin Ebu Mehasin Yusuf el-Atabekî (ö. 874/1469), *en-Nucumu'z-Zahire fî Mulûki Misr ve'l-Kahire*, nşr: Muhammed Hüseyin Şemsuddin, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- İbnu'l-Cezerî, Şemsuddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Ali (ö. 833/1430), *Gâyetu'n-Nihâye fî Tabakati'l-Kurrâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 2006.
- İbnu'l-Esir Ebû Hasan Ali b. Ebi Kerem Muhammed b. Muhammed b. Ebi Kerim eş-Şeybanî (ö. 630/1233), *el-Kâmil fî't-Târih*, nşr. Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kadî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1987.
- İbnu'l-İmâd Şihâbuddin Ebu Ferec Abdullhayy b. Ahmed b. Muhammed el-Akrî ed-Dımaşkî (ö. 1089/1676), *Şezerâtu'z-Zehab fî Ahbari Men Zehab*, nşr: Abdulkadir el-Arnaut, Mahmud el-Arnaut, Dâru İbn Kesir, 1. Baskı, Beyrut, 1986.
- İbnu'l-Faradî, Ebu'l-Velid Abdullah b. Muhammed b. Yusuf (ö. 403/1013), *Târîhu Ulemâi'l-Endelüs: Târîhu'l-Ulemâ ve'r-Ruvat li'l-ilm bi'l-Endelüs*, nşr: İbrahim el-Ebyarî, Dâru'l-Kutubi'l-Benanî, 2. Baskı, Beyrut, 1989.
- İmâd el-İsbehânî, *Haridetu'l-Kasr ve Ceridetu'l-Asr*, www.al-mostafa.com, (17.02.2011, 22:51).
- İSNEVÎ, Cemâluddin Abdurrahim (ö. 772/1370), *Tabakatu'ş-Şafiyye*, nşr. Kemal Yusuf el-Hun, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.
- KALKAŞENDÎ, Ahmed Ali, *Subhu'l-A'şâ fî Sinaati'l-İnşâ*, nşr. Muhammed Hüseyin Şemsuddin, Dâru'l-Fikr, 1. Baskı, Beyrut, 1987.
- KAZVİNÎ, Abdulkarim b. Muhammed er-Rafi'î el-Kazvinî, *et-Tedvin fî Ahbâri Kazvin*, nşr. Azizullah el-Attaridî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.
- KEHHÂLE, Ömer Rıza, *A'lâmu'n-Nisâ fî Âlemi'l-Arab ve'l-İslâm*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, ts.
- KETTANÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ca'fer er-Risâletu'l-Mustatrefe li Beyani Meşhuri Kutubi's-Sünneti'l-Musannefe, nşr: Muhammed el-Muntasır Muhammed ez-Zemzemî el-Kettanî, Daru'l-Beşairi'l-İslâmiyye, Beyrut, 1986.
- MİHREVANÎ, Şeyh Ebû Kasım Yûsuf b. Muhammed (ö. 468/1075), *el-Fevaidu'l-Muntehabatu's-Sihâh ve'l-Garâib (el-Mihrevâniyât)*, nşr. Halil b. Muhammed el-Arabî, Dâru'r-Raye, Riyad, 1998.
- Muciruddin el-Hanbelî el-Âlimî, *el-Unsu'l-Celil bi Târîhi'l-Kudüs ve'l-Halil*, nşr. Adnan Yûnus Abdulmecid Nubâte, Mektebetu Dendis, Amman, 1999.
- Muhammed Ali es-Sellûbî, *Selâhaddin el-Eyyûbî ve Cuhuduhu fî'l-Kadâi ale'd-Devleti'l-Fâtimiyye ve Tahriri'l-Beyti'l-Mukaddes*, Daru'l-Ma'rife, 1. Baskı, Beyrut, 2008.
- NUAYMÎ, Abdulkadir b. Muhammed (ö. 927/1521), *ed-Dâris fî Tarihi'l-Medâris*, nşr. İbrahim Şemsuddin, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1990.
- NUVEYRÎ, Şihâbuddin Ahmed b. Abdilvehhab (ö. 733/1332), *Nihâyetu'l-Ereb fî Fununi'l-Edeb*, nşr. Abdulmecid Tarhuyeynî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 2004.
- SAFEDÎ, Selâhuddin Halil b. Aybek (ö. 764/1363), *A'yânu'l-Asr ve A'vânu'n-Nasr*, nşr. Ali Ebu Zeyd ve diğerleri, Dâru'l-Fikr, 1. Baskı, Dımaşk, 1998.
- SAFEDÎ, Selâhuddin Halil b. Aybek (ö. 764/1363), *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, nşr. Ahmed Arnaût ve Türki Mustafa, Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, 1. Baskı, Beyrut, 2000.
- SEHÂVÎ, Hâfız Şemsuddin Muhammed b. Abdurrahman (ö. 902/1496), *el-Buldâniyât*, nşr. Hassan b. Muhammed el-Kattan, Daru'l-Atâ, Suudi Arabistan, 2001.

- SEHAVÎ, Şemduddin Muhammed b. Abdurrahman, *ed-Dav'u'l-Lâmi' li Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, Dâru'l-Kutubi'l-Hayat, Beyrut, ts.
- SUYÛTÎ, Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö. 911/1505), *Hüsnü'l-Muhadara fî Târihi Mısır ve Kahire*, nşr. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabî, 1. Tab, Kahire, 1967.
- Şeyh Abdurrezzak el-Baytar (ö.1335/1917), *Hilyetu'l-Beşer fî Târihi'l-Karni's-Salisi Aşer*, nşr. Muhammed Behçet el-Baytar, Dâru's-Sadr, 2. Baskı, Beyrut, 1993.
- Tâcuddin es-Subkî, Ebu Nasr Abdulvahhab b. Ali b. Abdilkafi (ö.771/1370), *Tabakatu's-Safîyyeti'l-Kübrâ*, nşr. Mahmud Muhammed et-Tanahî, Abdulfettah Muhammed el-Hulv, Dâru İhyai'l-Kutubi'l-Arabî, Kahire, ts.
- Yâkut el-Hamevî, Şihabuddin Ebû Abdullah Yâkut b. Abdullah (ö. 626/1229), *Mu'cemu'l-Buldan*, Dâru Sadır, Beyrut, 1977.
- ZEHEBÎ, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osmân (ö. 748/1347), *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhir ve'l-A'lâm*, nşr. Ömer Abdusselâm Tedmurî, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1. Tab, Beyrut, 1993.
- ZEHEBÎ, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osmân (ö. 748/1347), *el-İber fî Haberî Men Ğaber*, nşr. Ebu Hacer Muhammed es-Said b. Besyunî Zağlul, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1985.
- ZEHEBÎ, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osmân (ö. 748/1347), *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, nşr. Şuayb Arnaut, Müessesetu'r-Risâle, 1. Neşr, Beyrut, 1984.
- ZEHEBÎ, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osmân (ö. 748/1347), *Mu'cemu Muhaddisi'z-Zehabi*, nşr. Ravhiyye Abdurrahman es-Suveyfi, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1993.
- ZUBEYDÎ, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzak, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Hidâye, ts.